

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

***Γέννηση και Εξέλιξη του Τουρκικού Εθνικισμού στην Κύπρο.
1878- 1939***

Έλια Ξυπολιά

Πειραιάς, 2009

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑΣ

Στους Γονείς μου

Γέννηση και Εξέλιξη του Τουρκικού Εθνικισμού στην Κύπρο. 1878- 1939

Ξυπολιά Ήλια

Σημαντικοί όροι: Εθνικισμός, Αποικιοκρατία, Κύπρος

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εξετάζει την γέννηση και την εξέλιξη του Τουρκικού Εθνικισμού στην Κύπρο από το 1878 έως το 1939. Ειδικότερα, εξετάζεται η συμβολή της βρετανικής διοίκησης στο νησί στην ανάπτυξη του εθνικισμού από την μουσουλμανική κοινότητα στην Κύπρο. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τουρκικού εθνικισμού.

Η κεντρική θέση της εργασίας είναι ότι καταλυτικός παράγοντας για την γέννηση του τουρκοκυπριακού εθνικισμού ήταν ο εκσυγχρονισμός και η αστικοποίηση της κυπριακής κοινωνίας, ενώ καταλυτικότερος παράγοντας για την ανάπτυξη του ήταν η βρετανική πολιτική του «διαίρει και βασίλευε».

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρώτα απ' όλα, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα Καθηγητή της διπλωματικής εργασίας μου, κ. Μάριο Α. Ευρυβιάδη, για την ουσιαστική βοήθεια που μου προσέφερε με την άφογη συνεργασία, τις πολύτιμες συμβουλές και την καθοδήγησή του σε όλη την διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον Καθηγητή Βασίλη Κ. Φούσκα για την ανεκτίμητη βοήθειά του κάθε φορά που την χρειάστηκα καθώς και για την βασική ιδέα της έρευνας, που του ανήκει.

Πάνω απ' όλα, είμαι ευγνώμων στους ήρωες μου, τους γονείς μου, για την ολόψυχη αγάπη και υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	iv
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
A ΜΕΡΟΣ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΙΑ	
2.1 Εθνικισμός	3
2.2 Ιμπεριαλισμός	7
2.3 Τουρκισμός	8
B ΜΕΡΟΣ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	
3.1 1571- 1878	14
3.2 1878- 1930	16
3.3 1931- 1939	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	48
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	54

Ούτε να κλαις, ούτε να γελάς, αλλά να καταλαβαίνεις
Σπινόζα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί να εξεταστεί η γέννηση και η εξέλιξη του Τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο. Πολλοί θεωρούν ότι η ανάπτυξη των δύο εθνικισμών οδήγησε στην εθνική σύγκρουση στο νησί, υποβαθμίζοντας τον ρόλο ξένων παραγόντων. Ωστόσο, εδώ θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά τις αιτίες ανάπτυξης του Τουρκικού εθνικισμού καθώς και τους λόγους καθυστέρησης αυτής.

Η εργασία αποτελείται από δύο κύρια μέρη. Το πρώτο μέρος είναι περισσότερο θεωρητικό και παρουσιάζονται συνοπτικά κάποιες βασικές θεωρίες εθνικισμού και ιμπεριαλισμού. Εξετάζεται επίσης και ο τουρκικός εθνικισμός.

Στο δεύτερο μέρος σκιαγραφείται το ιστορικό πλαίσιο. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι βασικοί άξονες της βρετανικής πολιτικής. Κατόπιν, θα στρέψουμε την προσοχή μας στην μουσουλμανική κοινότητα του νησιού.

Η εργασία κλείνει με το συμπέρασμα που συνοψίζει τα κεντρικά σημεία και επιχειρήματα της μελέτης.

Η κεντρική θέση της εργασίας είναι ότι καταλυτικός παράγοντας για την γέννηση του τουρκοκυπριακού εθνικισμού ήταν ο εκσυγχρονισμός και η αστικοποίηση της κυπριακής κοινωνίας, ενώ καταλυτικότερος παράγοντας για την ανάπτυξη του ήταν η βρετανική πολιτική του «διαίρει και βασίλευε».

Ο ρόλος των Βρετανών ήταν καταλυτικός στην ανάδυση του Τουρκοκυπριακού εθνικισμού. Ωστόσο, ακόμα και εάν δεν υπήρχε ο βρετανικός αποικιοκρατικός παράγοντας, ο τουρκοκυπριακός εθνικισμός θα αναπτυσσόταν ούτως ή άλλως, αλλά όχι με την ίδια ένταση. Οι Βρετανοί τον ώθησαν στον εξτρεμισμό της δεκαετίας του 1950. Αξιοσημείωτα είναι τα Σεπτεμβριανά. Ο Robert Holland υποστήριξε ότι η στρατηγική των αποικιοκρατών αποσκοπούσε στις

ακρότητες που εκπορεύονταν από τον εθνικισμό, ώστε να φαίνονται οι Βρετανοί ως μετριοπαθείς και να μεσολαβούν στις «αγεφύρωτες» διαφορές.

Η λογική του βρετανικού, και όχι μόνο, ιμπεριαλισμού ήταν ίδια και σε άλλες αποικίες της αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστικός είναι ο ρόλος τους στον διαμελισμό της Ιρλανδίας μεταξύ προτεσταντών και καθολικών. Στην Ινδία άφηναν ανθρώπους να πεθαίνουν από την ασπία, ώστε να φαίνονται εκείνοι μετριοπαθείς ανθρωπιστές με εκπολιτιστικό έργο.

Α ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΙΑ

2.1 Εθνικισμός

Όπως και με τις περισσότερες έννοιες των κοινωνικών επιστημών, οι εννοιολογικοί ορισμοί και οι διαφωνίες γύρω από αυτούς έχουν θεωρητικές ρίζες. Τοιουτοτρόπως, δεν υπάρχει μια μοναδική και καθολική θεωρία για τον εθνικισμό.¹ Όπως σημειώνει και ο John Hall οι έννοιες πρέπει να έχουν ποικιλία, όπως και τα ιστορικά γεγονότα.²

Η Γαλλική Επανάσταση διέδωσε γρήγορα την ιδέα του έθνους. Το σύγχρονο εθνικό κράτος, που διαμορφώνεται ως αποτέλεσμα της καπιταλιστικής οικονομικής ανάπτυξης και του Διαφωτισμού, εισάγει ένα νέο σύστημα διοίκησης και νομιμοποίησης για την ανθρώπινη κοινωνία.³ Ο Παναγιώτης Κονδύλης θεωρεί ότι ο εθνικισμός είχε μια διπλή πολιτική σκοπιμότητα. Αφενός, την ομογενοποίηση του εσωτερικού του κράτους καταργώντας τον φεουδαλικό τοπικισμό και αφετέρου την αντικατάσταση της δυναστικής αρχής με την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.⁴

Το κράτος και το έθνος είναι δυο όροι που δεν είναι πάντοτε ταυτόσημοι. Το κράτος προϋπήρχε του έθνους. Ο εθνικισμός αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο, ως προς την ταύτιση του ενός λαού με το εδαφικό έθνος-κράτος. Η αρχή του τοποθετείται στην Γαλλική Επανάσταση. Οι επαναστάτες εξίσωσαν τις έννοιες έθνος, κράτος, έδαφος και γλώσσα. Το έθνος ενσωμάτωσε την λαϊκή κυριαρχία και ταυτίστηκε με την ενότητα του κράτους και του εδάφους.⁵

¹ David McCrome, 2000, Η κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι αυριανοί μας πρόγονοι, , Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ 23

² John Hall, Nationalisms: classified and explained, Daedalus, 122(3)

³ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 2009, Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό, Παπαζησης, Αθήνα , σελ 26

⁴ Παναγιώτης Κονδύλης, 1998, Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα, Θεμέλιο, Αθήνα , σελ 95

⁵ Stuart Woolf, 1999, Ο Εθνικισμός στην Ευρώπη, Θεμέλιο, Αθήνα , σελ 30

Η Γαλλική Επανάσταση υπέταξε τον όρο του έθνους στον όρο του κράτους. Οι Diderot και Rousseau θεωρούσαν ότι η ενότητα και η ταυτότητα ενός έθνους πηγάζει από την πολιτική του οργάνωση, το κράτος.⁶

Ο Gellner, ο Smith και ο Breuille θεώρησαν σαν αναγκαία προϋπόθεση για την ανάδυση του σύγχρονου εθνικισμού τον εκσυγχρονισμό και την εκβιομηχάνιση. Η θέση τους στηριζόταν στο ότι ανεξαρτήτως των συστατικών στοιχείων της εθνικής ταυτότητας, κάποιες εθνικές ταυτότητες δεν κατάφεραν να μετατραπούν σε εθνικά κινήματα, εξαιτίας του χαμηλού επιπέδου κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.⁷

Σήμερα υπάρχουν δυο κύριες και εκ διαμέτρου αντίθετες προσεγγίσεις στην μελέτη του εθνικισμού. Η πρώτη, προσεγγίζει τον εθνικισμό σαν εκδήλωση της πολιτικής εξουσίας, όπου οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές πλευρές θεωρούνται εξηγητικοί παράγοντες, αλλά μόνο σχετικά με το κράτος. Η δεύτερη προσέγγιση μελετάει την εθνική ταυτότητα σαν μια πολιτισμική κατασκευή και όχι ως μια σταθερή αντικειμενική πραγματικότητα. Την θεωρεί ως μια συνεχή και μεταβαλλόμενη διαδικασία που εξαρτάται και προκύπτει από κοινωνικές σχέσεις και επομένως δεν αποκλείει άλλες ταυτότητες.⁸

Η εθνική ταυτότητα είναι μια αφηρημένη έννοια που συνοψίζει τη συλλογική έκφραση μιας υποκειμενικής ατομικής αίσθησης του να ανήκεις σε μια κοινωνικοπολιτική ομάδα- το εθνικό κράτος. Πως όμως δομείται η εθνική ταυτότητα μέσα από την διαδικασία της δημιουργίας του έθνους.

Ο Hosbsbawm επικεντρωνόταν στη σκόπιμη και σχεδιασμένη δράση του κράτους, όπως και ο Weber. Ο Hosbsbawm θεωρούσε ότι από τα τέλη του 19ου αιώνα ο ρόλος του κράτους αυξήθηκε με τον εκδημοκρατισμό των ευρωπαϊκών κοινωνιών,⁹ την αναδιοργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας και τον διεθνή ανταγωνισμό.

Ο Eric Hosbsbawm δεν θεωρεί το «έθνος» ως πρωταρχική και αμετάβλητη κοινωνική οντότητα. Το έθνος είναι μια κοινωνική οντότητα μιας ιστορικά πρόσφατης περιόδου. Υποστηρίζει ότι τα κράτη δημιουργούν τους εθνικισμούς και τα έθνη. Τα

⁶ Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος., Κράτος-έθνος και εθνικισμός, Επίκεντρα, τεύχος 3, 1997

⁷ Stuart Woolf ,1999, Ο Εθνικισμός στην Ευρώπη, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ 24

⁸ Ibid, σελ 26

⁹ Εδώ χρειάζεται να σημειώσουμε ότι οι περισσότερες κυρίαρχες προσεγγίσεις για τον εθνικισμό είναι κυρίως ευρωκεντρικές.

έθνη είναι φαινόμενα κατασκευασμένα άνωθεν, αλλά που πρέπει να αναλύονται εκ των κάτω. Το σύγχρονο έθνος ήταν τμήμα μιας φιλελεύθερης ιδεολογίας της εποχής όπου μεσουρανούσε ο αστικός φιλελευθερισμός μεταξύ 1830 και 1880. Μεταξύ 1870 και 1914 ο εθνικισμός μετεξελίσσεται και το έθνος ορίζεται κυρίως βάση του εθνογλωσσολογικού κριτηρίου. Στο τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου θριάμβευσε η «αρχή των εθνοτήτων» και ο εθνικισμός έφτασε στο απόγειο του, με την κατάρρευση μεγάλων πολυεθνικών αυτοκρατοριών. Στην Ευρώπη του μεσοπολέμου επικρατούσε ο εθνικισμός των εγκαθιδρυμένων εθνικών κρατών και ο αλυτρωτικός χαρακτήρας τους. Όλα τα αντι-ιμπεριαλιστικά της περιόδου ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες: τοπική μορφωμένη ελίτ, που μιμούσαν την ευρωπαϊκή «εθνική αυτοδιάθεση», λαϊκή αντιδυτική ξеноφοβία και η φυσική γενναιότητα των πολεμικών φυλών.¹⁰

Ο Gellner θεωρεί ότι το έθνος είναι ένα νεωτερικό φαινόμενο.¹¹ Επικέντρωνε περισσότερο την ανάλυση του στις συνέπειες του εκσυγχρονισμού.¹² Ο Ernest Gellner ορίζει τον εθνικισμό ως αξίωμα που θεωρεί ότι η πολιτική και η εθνική ενότητα πρέπει να συμπίπτουν. Κάνοντας μια ανάλυση, με κοινά στοιχεία από την μαρξιστική, καταλήγει ότι ο εθνικισμός είναι ένα είδος κοινωνικής δύναμης, ένα κοινωνικό κίνημα, που εμφανίζεται απαρεγκλίτως όταν μια κοινωνία φθάνει στο κατώφλι της εκβιομηχάνισης. Η πολιτισμική ομογενοποίηση προκύπτει μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα.

Σύμφωνα με τους Antonio Negri και Michael Hardt το «έθνος» και ο «λαός» είναι φορείς «ομοιογένειας» και «ταυτότητας». Το «έθνος- κράτος» υπερασπίζεται τον ολοκληρωτισμό. Το «έθνος» είναι μόρφωμα που παραπέμπει στην «υποταγμένη ομάδα». Συγκροτεί μια ομαδική φαντασίωση αναφορικά με ένα «θεσμικό αντικείμενο», το οποίο ποτέ δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο στο άτομο που ανήκει σε αυτήν μια παρασιτική αθανασία.¹³

Ο Antony Smith υποστηρίζει ότι η δημιουργία των εθνών είναι προνεωτερική και όχι αυθαίρετη. Τα έθνη έχουν εθνοτική καταγωγή.¹⁴ Ο John Breuilly όταν χρησιμοποιεί τον όρο «εθνικισμός» αναφέρεται σε πολιτικά κινήματα που επιζητούν να εξασκήσουν ή εξασκούν κρατική εξουσία και δικαιώνουν την δράση τους με

¹⁰ Eric Hobsbawm, 1994, Έθνη και Εθνικισμός, Καρδαμίτσα, Αθήνα

¹¹ Ernest Gellner, Nations and Nationalism, Oxford, 1983

¹² Stuart Woolf, 1999, Ο Εθνικισμός στην Ευρώπη, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ 60-61

¹³ Antonio Negri, Michael Hardt, 2001, Empire, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, σελ 93-105

¹⁴ Antony Smith, 1999, Myths and Memories of the Nation, Oxford University Press, Oxford

εθνικιστικά επιχειρήματα. Υπάρχουν τρία βασικά αξιώματα: η ύπαρξη έθνους με ιδιαίτερο χαρακτήρα, η προτεραιότητα στα συμφέροντα του έθνους και η ανεξαρτησία του έθνους.¹⁵ Το έθνος νομιμοποιεί την κρατική παρέμβαση και την διοικητική συγκεντροποίηση.

Ο Benedict Anderson ορίζει το έθνος ως μια ανθρώπινη ομάδα που φαντάζεται τον εαυτό της ως μια πολιτική κοινότητα, που έχει περατά όρια και είναι κυρίαρχη στο εσωτερικό της. Μια από τις βασικότερες αρχές του εθνικισμού είναι η έννοια της μοναδικότητας και της εκ των προτέρων ιδιαιτερότητας. Η ανάλυση του περιλαμβάνει τις πολιτισμικές συνιστώσες του εθνικισμού καθώς και το πολιτικό σχεδιασμό της δόμησης του έθνους. Ιδιαίτερη σημασία ως γενεσιουργό αιτία δίνει στον έντυπο καπιταλισμό και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.¹⁶

Ο John Hutchinson εναντιώνεται στις θεωρίες των Gellner, Hosbsbawm, Anderson και Breuilly οι οποίες βλέπουν τις εθνικές ταυτότητες είτε λειτουργικά είτε οργανικά, σαν μηχανισμούς για μια «διαδικασία εκσυγχρονισμού». Ο Hutchinson, μαθητής του Antony Smith, βλέπει τα έθνη σαν προϊόντα ισχυρών και εκτεταμένων εμπειριών, που έλαβαν χώρα πολύ νωρίτερα από την σύγχρονη εποχή και καθορίζουν τον τρόπο ζωής στις σύγχρονες κοινωνίες.¹⁷

Ο Hans Kohn υποστήριξε ότι ο έσχατος σκοπός ενός έθνους είναι η δημιουργία ενός δικού του κυρίαρχου κράτους. Όταν δεν είναι αυτό εφικτό, τότε το έθνος ικανοποιείται, τουλάχιστον προσωρινά, από κάποια μορφή αυτονομίας ή προκρατικής οργάνωσης.¹⁸

Ο Hugh Seton-Watson κάνει έναν διαχωρισμό μεταξύ «νέων» και «παλαιών» εθνών. Τα «παλαιά» έθνη είναι εκείνα που είχαν αποκτήσει εθνική συνείδηση και ταυτότητα πριν το 1789 και την Γαλλική Επανάσταση. Αυτά τα έθνη είναι οι Άγγλοι, οι Σκωτσέζοι, οι Ολλανδοί, οι Καστελάνοι, οι Πορτογάλοι, οι Δανοί, οι Σουηδοί, οι Ούγγροι, οι Πολωνοί και οι Ρώσοι. Τα «νέα» έθνη αναπτύχθηκαν μετά την Γαλλική Επανάσταση, όταν οι ελίτ που σε πολλές περιπτώσεις είχαν τον έλεγχο του κράτους προσπάθησαν να εμφυτεύσουν εθνική συνείδηση.¹⁹

¹⁵ John Breuilly, 1982, *Nationalism and the State*, Manchester University Press, Manchester, σελ 36

¹⁶ Μπένεντικτ Άντερσον, 1997, *Φαντασιακές Κοινότητες*, Νεφέλη, Αθήνα

¹⁷ John Hutchinson, 2005, *Nations as Zones of Conflict*, Sage Publications, London, σελ 2

¹⁸ Hans Kohn, 1967, *Prelude to Nation-states: The French and the German Experience 1789- 1815*, Van Nostrand, New York

¹⁹ Hugh Seton-Watson, 1977, *Nations and States*, Methuen, London, σελ 8

Ο Ernest Renan υποστήριξε ότι η λανθασμένη αντίληψη της ιστορίας είναι μέρος της ύπαρξης ενός έθνους.²⁰ Ένα έθνος είναι ένα καθημερινό δημοψήφισμα και το υπάρχει όταν και όσο οι άνθρωποι θέλουν αυτό να υπάρχει.

Ο Elie Kedourie υποστηρίζει ότι ο εθνικισμός είναι ένα θεωρητικό δόγμα, ένα σύνολο αλληλένδετων ιδεών περί ανθρώπου, κοινωνίας και πολιτικής. Δεν μπορούμε εκ των προτέρων να αποφανθούμε εάν ένας εθνικισμός θα εξαπλωθεί σε μια κοινωνία και αναδειχθεί σε πολιτική δύναμη. Ο εθνικισμός είναι ένα κατεξοχήν ιδεολογικό πολιτικό κίνημα.²¹

Ο Louis Althusser υποστήριξε ότι η ταξική πάλη αποτελεί το κέντρο της διαμόρφωσης των εθνών: το έθνος αντιπροσωπεύει την αναγκαία μορφή ύπαρξης για την ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, στην πάλη του εναντίον των μορφών του φεουδαλικού τρόπου παραγωγής. Ένα έθνος μπορεί να διαμορφωθεί μόνο μέσω ενός κράτους – ενός εθνικού κράτους».²²

Ο Joseph Stalin όρισε το έθνος ως μια ιστορικά συγκροτημένη κοινότητα ανθρώπων, διαμορφωμένη στην βάση μια κοινής γλώσσας, εδάφους, οικονομικής ζωής, και μια ψυχολογική σύνθεση που εκδηλώνεται σε κοινή κουλτούρα.²³ Αντίθετα, ο Max Weber έβλεπε το έθνος ως μια κοινότητα αξιών και αντιλήψεων.

2.2 Ιμπεριαλισμός

Ο όρος ιμπεριαλισμός προέρχεται από την αγγλική λέξη imperialism, η οποία προέρχεται με την σειρά της από την λέξη empire. Στα ελληνικά ο όρος empire μεταφράζεται ως αυτοκρατορία.

²⁰ Ernest Renan, Τι είναι Έθνος; Πολίτης, τεύχος 121, 1993

²¹ Elie Kedourie, 1999, Ο Εθνικισμός, Κατάρτι, Αθήνα, σελ 197

²² Louis Althusser, 1999, Machiavelli and Us, Verso, London, σελ 11

²³ Hutchinson-Smith 1994, John Hutchinson and Anthony D. Smith, 1994 Nationalism, Oxford University Press, Oxford, New York, σελ 20

Ο ιμπεριαλισμός ορίζεται από τον Edward Said ως η θεωρία και η νοοτροπία της κυρίαρχης κυβερνώσας τάξης και η αποικιοκρατία ως η δόμηση του ιμπεριαλισμού σε περιοχές που κατακτηθεί ή εποικηθεί.²⁴

Ο Μαρξ θεωρούσε την αποικιοκρατία ως μια βασική πλευρά της ιστορικής διαδικασίας «πρωταρχικής συσσώρευσης» κεφαλαίου, και συνεπώς ως μία από τις προϋποθέσεις για την κυριαρχία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και για τη μετάβαση από τον προβιομηχανικό στον βιομηχανικό καπιταλισμό.²⁵

Το 1902, ο J.A. Hobson εισήγαγε ένα νέο όρο τον Ιμπεριαλισμό. Στο ομότιτλο βιβλίο του (Imperialism. A study) υποστήριξε ότι ο καπιταλισμός του ελεύθερου ανταγωνισμού είχε πλέον δώσει τη θέση του στην εποχή του «μονοπωλιακού κεφαλαίου», η οποία αποτελούσε φάση παρακμής και παρασιτισμού του καπιταλισμού.²⁶

1.3 Τουρκισμός

Ne Mutlu Türküm Diyene !
(τι ευτυχία να είσαι Τούρκος)

Ο πρώτος εθνικισμός που σχηματίστηκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ο ελληνικός και ο τελευταίος ο τουρκικός. Η Οθωμανική, όπως οι περισσότερες αυτοκρατορίες, πολέμησε τις ιδέες του εθνικισμού. Αυτό φυσικά είχε αντίκτυπο και στην μουσουλμανική κοινότητα της Κύπρου και συνέβαλε στην καθυστερημένη διαμόρφωση του τουρκικού εθνικισμού στο νησί.²⁷

Ο Ζιγιά Γκιοκάλπ είναι ο πατέρας του τουρκισμού και ο θεωρητικός του Κεμαλισμού. Αφύπνισε την τουρκική εθνική συνείδηση και έδειξε τον τρόπο που η Τουρκία έπρεπε να υιοθετήσει τα δυτικά πρότυπα δίχως να αφομοιωθεί από αυτά.

²⁴Edward Said, 1994, Culture and Imperialism, Vintage, New York

²⁵Καρλ Μαρξ, 1978, Το Κεφάλαιο, τ. Α΄, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, σελ 778

²⁶John A. Hobson, 2005, Imperialism. A study, Cosimo, New York

²⁷Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 2009, Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ28

Ουσιαστικά προλείανε το έδαφος για την ομαλή εφαρμογή των κεμαλικών μεταρρυθμίσεων.²⁸

Η επανάσταση των Νεότουρκων ήταν ένα πατριωτικό κίνημα μουσουλμάνων Τούρκων με σκοπό την απομάκρυνση και αντικατάσταση του μονάρχη για την υπεράσπιση της αυτοκρατορίας. Το διακύβευμα ήταν η επιβίωση του κράτους. Την περίοδο των Νεότουρκων στην εξουσία (1908-1918) είχε τεθεί το ερώτημα της συλλογικής πολιτικής-πολιτισμικής ταυτότητας: Τούρκοι ή μουσουλμάνοι. Υπήρχαν δύο γενικές τάσεις οι ισλαμιστές και οι ευρωπαϊστές. Με την επικράτηση των Νεότουρκων ο Ζίγια Γκιόκάλπ γίνεται ο θεωρητικός της οργάνωσης τους «Ένωσης και Προόδου». Ο Γκιόκάλπ στα κείμενα του προτάσσει το «τουρκικό» έναντι του «οθωμανικού», εξυψώνοντας του την τουρκική υπερηφάνεια, τονώνοντας το πατριωτικό φρόνημα και υποβαθμίζοντας την σημασία του Ισλάμ στην ταυτότητα των τουρκικών πληθυσμών της Αυτοκρατορίας.²⁹

Για τον Ζίγια Γκιόκάλπ η έννοια του έθνους δεν ταυτίζεται με πολιτικές, γεωγραφικές, εθνικές, φυλετικές ομάδες αλλά με άτομα που έχουν κοινή γλώσσα, παιδεία, θρησκεία, ηθική και αισθητική. Το Τουράν αποτελεί το μακρόπνοο ιδεώδες του Τουρκισμού και ο στόχος του είναι η ενοποίηση των λαών εκείνων που μιλούν την τουρκική γλώσσα, δηλαδή των Ογούζων, των Ουζμπέκων, των Κιργισίων, των Τατάρων. Το ιδεώδες αυτό πρέπει να εξεταστεί ως μια προσπάθεια νομιμοποίησης του τουρκικού ιμπεριαλισμού σε περιοχές της Ρωσικής Αυτοκρατορίας.

Η έναρξη της δεύτερης συνταγματικής περιόδου το 1908, με την επικράτηση του κινήματος των Νεότουρκων χαρακτηρίστηκε από πολιτικές και κοινωνικές διαμάχες, οι οποίες περιγράφονται συχνά σαν σύγκρουση τριών ιδεολογιών: του Οθωμανισμού, του Ισλαμισμού και του (Παν)Τουρκισμού. Ο Οθωμανισμός ήταν η παλιά ιδεολογία των Νέων Οθωμανών και πρέσβευε τη συνένωση των διαφόρων κοινοτήτων γύρω από τον οθωμανικό θρόνο. Ο Ισλαμισμός οραματιζόταν την αναζωογόνηση της Αυτοκρατορίας μέσα από τις ισλαμικές παραδόσεις και την αλληλεγγύη της ισλαμικής κοινότητας. Τέλος, ο (Παν)Τουρκισμός επεδίωκε την ένωση των τουρκικών λαών κάτω από την οθωμανική σημαία.³⁰

²⁸ Αναστασία Φαλιέρου, Ο Ζίγια Γκιόκάλπ και η ανάδυση του τουρκικού εθνικισμού, Δοκιμές, τεύχος 11-12, Άνοιξη 2003, σελ 111-138

²⁹ Bernard Lewis, 2001, Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας, τόμος 1, Παπαζήσης, Αθήνα

³⁰ Erik Zürcher, 2004, Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα. σελ 186

Ο τουρκικός εθνικισμός ήταν νεότερο φαινόμενο σε σχέση με τον οθωμανικό εθνικισμό. Αρχικά είχε εμφανιστεί ως πολιτισμικό κίνημα στις δύο τελευταίες δεκαετίες της βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ. Οι ρίζες του βρίσκονται στις ιδέες Ευρωπαίων Ανατολιστών και στους Τατάρους και Αζέρους, Τούρκους της Ρωσικής Αυτοκρατορίας.³¹

Ο Παντουρκισμός, που υποστηρίχθηκε από μέρος των Νεότουρκων, υπήρξε η επίσημη πολιτική μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, όταν ο Οθωμανισμός ήταν πλέον νεκρό γράμμα.³² Στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο ο Παντουρκισμός χρησιμοποιήθηκε από τους Νεότουρκους στον αγώνα ενάντια στη Ρωσία.

Την ίδια στιγμή, μια δεύτερη μορφή τουρκικού εθνικισμού αναπτύσσεται ανταγωνιστικά προς τον Παντουρκισμό που έστρεφε το ενδιαφέρον στην Ανατολία. Η Ανατολία θεωρούνταν η τουρκική ενδοχώρα και ο πολιτισμός του τουρκικού αγροτικού πληθυσμού ο ιδανικός.

Ο ιδρυτής της Τουρκικής Δημοκρατίας Μουσταφά Κεμάλ προσπάθησε να δώσει μια νέα αντίληψη εθνικισμού. Στον «λόγο των έξι ημερών» ο Κεμάλ παραιτήθηκε από τα Παντουρκικά ιδανικά. Με την ήττα στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο εγκαταλείφθηκε ο Παντουρκισμός, που είχε υιοθετηθεί σαν επίσημη κρατική ιδεολογία από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ο κοσμικός χαρακτήρας του τουρκικού εθνικισμού κινείται ενάντια του Ισλάμ και προσπαθεί να περιορίσει την επιρροή του.³³

Η στρατηγική του Κεμάλ βασίστηκε σε αρχές που είναι γνωστές ως το Εθνικό Σύμφωνο (Milli Misak). Το Σύμφωνο έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική, δικαστική και πολιτική ανεξαρτησία του νεοϊδρυθέντος Τουρκικού κράτους. Από το 1923, οι μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ στοχεύουν στην ομογενοποίηση τη κοινωνίας. Η παιδεία και ο στρατός καθίστανται οι κύριοι θεσμοί προώθησης και διασφάλισης της πολιτισμικής ομογενοποίησης μέσω της αφομοίωσης. Ο Κεμάλ δεν όρισε ποτέ ξεκάθαρα την έννοια του τουρκικού έθνους. Οι λόγοι ήταν δύο, ο ένας ήταν για «εσωτερική κατανάλωση» ώστε να μην αποξενώσει τους μη τουρκικούς πληθυσμούς και ο δεύτερος ήταν οι Τούρκοι που βρίσκονταν έξω από τα σύνορα της νεοϊδρυθείσης δημοκρατίας, τους οποίους δεν ήθελε να εγκαταλείψει. Δηλαδή

³¹ Ibid, σελ 187

³² Taner Akçam, 2007, A Shameful Act: The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility, Constable & Robinson Ltd., London

³³ Bernard Lewis, 2001, Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας, τόμος 2, Παπαζήσης, Αθήνα

παρόλο την διακήρυξη του ότι πολιτικά εγκαταλείφθηκε ο Παντουρκισμός, ο αλυτρωτισμός υπέβασκε. Στην σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας παρατηρούμε ότι ο Παντουρκισμός επανεμφανίστηκε σε αρκετές περιπτώσεις.

Με την Συνθήκη της Λοζάνης η Τουρκία, με το άρθρο 20, επίσημα αναγνώρισε την προσάρτηση της Κύπρου στην Βρετανία. Η ίδια Συνθήκη προέβλεπε και για το δικαίωμα των Τουρκοκυπρίων να επιλέξουν την Τουρκική υπηκοότητα και να μεταναστεύσουν στην Τουρκία.³⁴ Το άρθρο 16 της Συνθήκης όριζε ότι «η Τουρκία δια της παρούσας Συνθήκης παραιτείται από όλα τα δικαιώματα και τους τίτλους για τις περιοχές που βρίσκονται εκτός των συνόρων της, όπως αυτά ορίζονται από την παρούσα Συνθήκη, και για τα νησιά που δεν έχει κυριαρχία σύμφωνα με την Συνθήκη. Το μέλλον αυτών των περιοχών και νησιών θα καθοριστεί από τα ενδιαφερόμενα μέρη». Η τελευταία πρόταση επρόκειτο να γίνει αντικείμενο διαφορετικών ερμηνειών σχετικά με τα ποια είναι τα ενδιαφερόμενα μέρη στην Κύπρο. Δεν υπάρχει ακόμα αποδεδειγμένο κανένα ενδιαφέρον του Κεμάλ για την Κύπρο σε αυτή την φάση. Ο Κεμάλ επιδίωκε τότε να αποκτήσει τον έλεγχο της Δυτικής Θράκης, όπου η πληθυσμιακή αναλογία των Μουσουλμάνων ήταν ευνοϊκότερη σε σχέση με την Κύπρο. Ο James McHenry υποστηρίζει ότι μόλις απέτυχε η πολιτική του εκεί, τότε στράφηκε το ενδιαφέρον της Τουρκίας στην Κύπρο.³⁵

Το 1914 ένα κόμμα Νεότουρκων δραστηριοποιήθηκε στο νησί, τασσόμενο με το μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Γερμανίας και εναντίον των αποικιοκρατών. Το 1917 αρκετοί Τουρκοκύπριοι, μέλη του Νομοθετικού Σώματος, άρχισαν να αξιώνουν με περισσότερη επιμονή επανένωση της Κύπρου με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.³⁶

Κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930 οι Τουρκικές αρχές ενθάρρυναν την μετανάστευση των Τούρκων της Διασποράς στην Τουρκία. Ιδιαίτερα στην Κύπρο ενθάρρυναν τους Τουρκοκύπριους μεταξύ 1934 και 1938 να έλθουν στην Τουρκία. Εν μέρει ένας σημαντικός λόγος ήταν η ανάγκη για αναπλήρωση των απωλειών πληθυσμού που επήλθαν κατά τα έτη 1914- 1922.

³⁴ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ45

³⁵ *Ibid*, σελ50-51

³⁶ Jacob M. Landau, 1995, *Παντουρκισμός*, Θετίλη, Αθήνα, σελ 81

Μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο οι Παντουρκιστές έστρεψαν την προσοχή τους στην Κύπρο και τους Τουρκοκύπριους, που είχαν αρχίσει να πολιτικοποιούνται εντονότερα. Όπως παρατηρεί ο Λαντάου: «το θέμα είχε ευρεία απήχηση στην Τουρκία, καθώς οι Παντουρκιστές ενθάρρυναν τους Τουρκοκυπρίους να οργανωθούν και τους Τούρκους στην ίδια την Τουρκία, σπουδαστές και άλλους, να συγκροτούν διαδηλώσεις και να γράφουν άρθρα για το ζήτημα αυτό».³⁷

Τα δύο βασικά χαρακτηριστικά του Τουρκοκυπριακού εθνικισμού είναι η καθυστερημένη ανάπτυξη του και το απρόοπτο της υλοποίησής του.³⁸ Όπως θα δούμε αναλυτικότερα και στην συνέχεια, ο Τουρκικός εθνικισμός άργησε να αναπτυχθεί στην Κύπρο, σε σχέση με τον ελληνικό. Ο Νιαζί Κιζιλγιουρέκ αποδίδει την αργή εξέλιξη του τουρκικού εθνικισμού στο γεγονός ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία πολεμούσε τις ιδέες του εθνικισμού στην προσπάθειά της για επιβίωση.³⁹

Ο Nadav Morag προσπαθεί να εξηγήσει τον ρόλο της γεωγραφίας, του εκσυγχρονισμού και των αποικιοκρατικών πολιτικών στην ανάπτυξη των εθνικισμών στο νησί. Η γεωστρατηγική θέση του νησιού, του τρίτου σε μέγεθος στην Μεσόγειο καθώς και η εγγύτητα του στην Τουρκία δεν πρέπει να παραγνωρίζεται όταν εξετάζουμε την ανάπτυξη των εθνικισμών στην Κύπρο. Οι δημογραφικές αλλαγές στον πληθυσμό επηρέασαν και αυτές την διαδικασία ανάπτυξης των εθνικισμών. Την περίοδο της αποικιοκρατίας οι Τουρκοκύπριοι ξεκίνησαν να φεύγουν από τα ανάμεικτα χωριά και να εγκαθίστανται στις πόλεις. Το 1911 υπήρχαν 230 ανάμεικτα χωριά, το 1921 221 και τα 1946 ο αριθμός τους μειώθηκε στα 192. Σπουδαίο ρόλο έπαιξε και ο εκσυγχρονισμός και η αστικοποίηση του Τουρκοκυπριακού πληθυσμού. Στην κυπριακή κοινωνία υπήρχε εθνοτικός καταμερισμός εργασίας (ethnic division of labor). Οι αγρότες είτε Μουσουλμάνοι είτε Χριστιανοί συχνά ενώνονταν ενάντια στην βαριά φορολογία, βλέποντας παράλληλα και τους πολιτικούς ηγέτες τους να τους εκμεταλλεύονται προς ίδιον όφελος. Αυτός ο διαχωρισμός ο ταξικός ήταν βαθύτερος, όπως και μεταξύ πόλεων και υπαίθρου, σε σχέση με τον εθνοτικό.⁴⁰

Όσο η οικονομία εκσυγχρονιζόταν, αυξανόταν και η αστικοποίηση του πληθυσμού. Ο αστικός πληθυσμός στις αρχές της αποικιοκρατίας ήταν μόλις στο

³⁷ *ibid* 158

³⁸ Apeyitou, E 2003, 'Turkish-Cypriot nationalism: its history and development (1571-1960)', *Cyprus Review*, 15 (1), 67-98.

³⁹ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, *Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα

⁴⁰ Nadav Morag, 2004, 'Cyprus and the Clash of Greek and Turkish Nationalisms', *Nationalism and Ethnic Politics*, 10:595- 624,

16.9% το 1881, ενώ το 1959 διπλασιάστηκε το ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού και έφτασε το 33,4%. Οι Τουρκοκύπριοι δεν είχαν μια αστική τάξη ανεξάρτητη από τους αποικιοκράτες, σε αντίθεση με τους Ελληνοκύπριους. Η άνιση ανάπτυξη των δύο κοινοτήτων έδινε κίνητρο στους Τουρκοκυπρίους να την ανατρέψουν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

B ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

3.1 1571- 1878

Η Οθωμανική αυτοκρατορία εισέβαλε και κατέκτησε την Κύπρο το 1571. Οι Οθωμανοί μετέφεραν πληθυσμό στο νησί. Οι μουσουλμάνοι ήταν το κυρίαρχο μιλέτ. Ο σουλτάνος Σελίμ Β' το 1572 εξέδωσε φερμάνι που προέβλεπε τη μεταφορά πληθυσμού και εγκατάσταση στην Κύπρο. Η μεταφορά πληθυσμού ήταν μια πάγια τακτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για ενίσχυση των κατακτημένων περιοχών που ήταν σε οικονομική κρίση λόγω του πολέμου. Ωστόσο, φαίνεται ότι μόνο το ένα τρίτο του πληθυσμού που εγκαταστάθηκε εκεί, το έκανε εθελοντικά.⁴¹ Οι περισσότεροι έποικοι ήταν αγρότες. Μέχρι τα τέλη του 16ου αιώνα είχαν εγκατασταθεί στο νησί περίπου 8000 οικογένειες.⁴² Οι μετανάστες που εποίκισαν το νησί τον 16ο και 17ο αιώνα προέρχονται κυρίως από νότιες επαρχίες της Ανατολίας.⁴³ Οι έποικοι αρχικά συγκεντρώθηκαν σε συγκεκριμένες περιοχές του νησιού: στις κεντρικές πεδιάδες της Μόρφου και της Μεσσαορίας, τους νότιους λόφους στο Τρόοδο, και στην παραθαλάσσια λωρίδα μεταξύ Πάφου και Πόλης.⁴⁴ Σύμφωνα με την μελέτη του Alexander Melamid οι Μουσουλμάνοι αστικοποιήθηκαν περισσότερο σε σχέση με τους Χριστιανούς, μια δημογραφική τάση που διατηρήθηκε μέχρι τον 20ο αιώνα.⁴⁵

Το σύστημα των μιλέτ στην Οθωμανική Αυτοκρατορία χώριζε τους υπηκόους της σε κοινότητες βάση της θρησκείας, αφήνοντας στα μιλέτ μια σχετική αυτονομία με δικούς τους νόμους και θεσμούς. Επικεφαλής κάθε μιλέτ ήταν ο θρησκευτικός ηγέτης κάθε κοινότητας. Οι μουσουλμάνοι ήταν το κυρίαρχο μιλέτ σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αξίζει να τονισθεί ότι το μουσουλμανικό μιλέτ σε όλη την

⁴¹ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ5

⁴² Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 2009, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ 17-20

⁴³ Charles F. Beckingham, 1957, 'The Turks of Cyprus', *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 87 (2), σελ 171

⁴⁴ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ5

⁴⁵ Alexander Melamid, "The Geographical Distribution of Communities in Cyprus", *Geographical Review* 46, 1956, σελ 357

Αυτοκρατορία περιελάμβανε όλες τις μουσουλμανικές εθνοτικές ομάδες, δίχως οι Τούρκοι ως εθνοτική ομάδα να έχουν προνομιά θέση. Το χριστιανικό μιλέτ αναγνωριζόταν ως ξεχωριστό. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου είχε αναλάβει τον ρόλο του εθνάρχη στο χριστιανικό μιλέτ, με ειδικά προνόμια στην εκπαίδευση και στην συλλογή φόρων. Να σημειωθεί ότι η Εκκλησία της Κύπρου είναι αυτοκέφαλος από τον 5ο αιώνα. Η σταθερή παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δημιούργησε αναταραχές εκφρασμένες από τις εθνικιστικές φιλοδοξίες της Ελληνοκυπριακής κοινότητας. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου προσέφερε οικονομική και ηθική στήριξη στον Πόλεμο Ανεξαρτησίας της Ελλάδας το 1821 και πολλοί Ελληνοκύπριοι έλαβαν μέρος στον Πόλεμο. Οι Οθωμανικές Αρχές εκτέλεσαν τον Αρχιεπίσκοπο.⁴⁶ Η σκληρή καταστολή των Οθωμανικών αρχών συνέβαλε στην περαιτέρω ανάπτυξη του εθνικιστικού αιτήματος της Ελληνοκυπριακής κοινότητας για Ένωση με το νεοϊδρυθέν κράτος της Ελλάδας.

Οι μεταρρυθμίσεις της Τανζιμάτ (1839-1871)⁴⁷ σημάδευσαν μια περίοδο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όταν ο εθνικισμός είχε ήδη αναπτυχθεί στην επικράτεια της και είχε ήδη αρχίσει να διαλύει την Αυτοκρατορία. Μετά τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ στα μέσα του 19ου αιώνα, αναγνωρίστηκε ουσιαστικά το δικαίωμα σε κάθε μιλέτ να έχει το δικό της εκπαιδευτικό σύστημα.

Ο ελληνοκύπριος ιστορικός Κυπριανός υποστήριξε ότι τον 18ο αιώνα ο αριθμός των Μουσουλμάνων στο νησί ξεπερνούσε εκείνον των Χριστιανών.⁴⁸ Υπάρχουν αποδείξεις ότι τον 19ο αιώνα οι κοινότητες ήταν ανοικτές, με πολλούς γάμους χριστιανών με μουσουλμάνους και πολλούς μουσουλμάνους να εκχριστιανίζονται.⁴⁹

Η Αδαμαντία Πόλις υποστηρίζει ότι ο ταξικός διαχωρισμός μεταξύ της άρχουσας τάξης και των αγροτών ήταν βασικότερος στην κυπριακή κοινωνία σε σχέση με τις θεσμικές και θρησκευτικές διαφορές μουσουλμάνων και χριστιανών. Ήταν δηλαδή μια ταξική κοινωνία.⁵⁰ Το 1764 Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί

⁴⁶ Adamantia Pollis., "Intergroup Conflict and British Colonial Policy", Comparative Politics, July 1973, σελ 588

⁴⁷ Erik Zürcher, 2004, Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα. σελ 100

⁴⁸ George Hill, 1972, A History of Cyprus, 1571-1948, v.4 Cambridge University Press, Cambridge σελ 31-36

⁴⁹ Adamantia Pollis., "Intergroup Conflict and British Colonial Policy", Comparative Politics, July 1973, σελ 583

⁵⁰ ibid, σελ 584

συμμετείχαν στην δολοφονία του Οθωμανού κυβερνήτη Chil Osman, διαμαρτυρόμενοι ενάντια στην βαριά φορολογία.

Κατά την διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας του νησιού, οι χριστιανοί και οι μουσουλμάνοι αγρότες ήταν αλληλέγγυοι μεταξύ τους. Το 1665, 1764, το 1830 και το 1833 σημειώθηκαν εξεγέρσεις αγροτών και από τις δύο κοινότητες μαζί. Οι εξεγέρσεις αυτές προκαλούνταν από την εναντίωση στην υψηλή φορολογία που επιβαλλόταν είτε από την Εκκλησία, είτε από τον Οθωμανό Κυβερνήτη.⁵¹

Συνολικά, η περίοδος μπορεί να χαρακτηριστεί ως φάση της ειρηνικής συνύπαρξης.⁵² Η άνοδος του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο τον 19ο αιώνα επηρεάζει τις διακοινοτικές σχέσεις. Όπως σημειώνει ο Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα υπήρχαν κοινές εξεγέρσεις ενάντια στην οθωμανική εξουσία, ενώ από τον 19ο αιώνα οι διεκδικήσεις αποκτούν εθνικό περιεχόμενο. Η παρατήρηση αυτή παραβλέπει τις κοινωνικές αλλαγές και τα αιτήματα των κοινωνικών τάξεων, εστιάζοντας μόνο στην άνοδο του εθνικισμού. Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ελληνοκυπριακός εθνικισμός αναπτύχθηκε πολύ νωρίτερα από τον Τουρκοκυπριακό.

1.2 1878 – 1930

Η συντριβή των Οθωμανών στον πόλεμο του 1877 με τους Ρώσους και οι ευνοϊκές για την Ρωσία διατάξεις της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου θορύβησαν την Βρετανική Αυτοκρατορία. Ενώ η βρετανική θέση στο Ανατολικό ζήτημα κατά την διάρκεια του 19ου αιώνα ήταν η διατήρηση της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η εντεινόμενη παρακμή της Οθωμανικής ισχύος δεν φάνταζε πλέον ικανή να συγκρατήσει τις επεκτατικές βλέψεις των Ρώσων. Μπορεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία να δέχθηκε νέα συρρίκνωση, ωστόσο το Ανατολικό Ζήτημα παραμένει σε εκκρεμότητα μέχρι το 1914.⁵³

⁵¹ George Hill, 1972, A History of Cyprus, 1571-1948, v.4 Cambridge University Press, Cambridge, σελ 152-65.

⁵² Attalides Michael, The Turkish Cypriots: Their Relations to the Greek Cypriots in Perspective, στο Cyprus Reviewed, ed. Attalides M., Jus Cypri Association, Nicosia, Cyprus, 1977.

⁵³ Serge Berstein, Pierre Milza, 1997, Ιστορία της Ευρώπης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα Τόμος 2, σελ 157

Η Βρετανία, η Αυστροουγγαρία και η Γερμανία ανήσυχες για την αυξανόμενη επιρροή της Ρωσίας στα Βαλκάνια συγκαλούν το 1878 στο Βερολίνο ένα Συνέδριο με ουσιαστικό σκοπό την αναθεώρηση της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου. Στα πλαίσια του Συνεδρίου του Βερολίνου υπογράφηκε τον Ιούλιο του 1878 μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της παρακμάζουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η Μυστική Σύμβαση για την Κύπρο. Ο Σουλτάνος εκχώρησε το νησί και η διοίκηση του νησιού πέρασε στα χέρια της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Ωστόσο, η κυριαρχία παραμένει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μια από τις σημαντικότερες διατάξεις της Σύμβασης προέβλεπε ότι η διοίκηση του νησιού περνούσε στους Βρετανούς σε αντάλλαγμα με την δέσμευση των Βρετανών να υποστηρίξουν την άμυνα των εναπομεινουσών οθωμανικών επαρχιών εναντίον των ρωσικών επιδρομών.⁵⁴ Το κείμενο της Σύμβασης κατοχύρωνε επίσης ορισμένα θρησκευτικά και οικονομικά συμφέροντα της Πύλης. Συγκεκριμένα, εξασφάλιζε την συνέχιση της λειτουργίας του μουσουλμανικού δικαστηρίου και τον διορισμό από την Πύλη του υπεύθυνου για την διαχείριση της ιεράς κτημοσύνης (enkaf). Η Βρετανία θα πλήρωνε στην Πύλη κάθε χρόνο φόρο υποτέλειας. Η Βρετανία απέκτησε το νησί με δικαιώματα διοίκησης και κατοχής, αλλά η Κύπρος εξακολουθούσε να αποτελεί έδαφος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο οποίο είχε ανασταλεί προσωρινά η κυριαρχία του Σουλτάνου.⁵⁵

Αναφορικά με την γεωστρατηγική της σημασία στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, ο Sir George Hill υποστήριξε ότι η ιστορία του νησιού εδώ και τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια αποδεικνύει ότι όποιος θέλει να είναι και να παραμείνει μεγάλη δύναμη στη Μέση Ανατολή πρέπει να έχει υπό τον έλεγχο του την Κύπρο.⁵⁶ Ωστόσο, ο Gladstone χαρακτήρισε την διευθέτηση με την Κύπρο ως μια «παράλογη σύμβαση», αφού δεν προσέφερε στους Βρετανούς ούτε στρατηγικά ούτε διπλωματικά οφέλη (Φυσικά, όταν ανέλαβε την εξουσία το 1880 ήταν εντελώς μη δημοφιλής η άποψη για εγκατάλειψη του νησιού και δεν εφαρμόστηκε ποτέ). Είναι αναμφισβήτητο ότι από το 1878 ξεκίνησε στην Βρετανία μια συζήτηση σχετικά με την στρατηγική αξία του νησιού.⁵⁷

Η Diana Weston Markides υποστηρίζει ότι το κίνητρο για την απόκτηση της Κύπρου από τους Βρετανούς ήταν περισσότερο τακτικό παρά στρατηγικό. Η

⁵⁴ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ 17

⁵⁵ Πανταζής Τερλεξής, 1971, *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού, Ράππα*, Αθήνα, σελ 32,

⁵⁶ George Hill, 1972, *A History of Cyprus*, v.1, Cambridge University Press, Cambridge, σελ 1

⁵⁷ George Hill, 1972, *A History of Cyprus, 1571-1948*, v.4, Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 278

διοίκηση του νησιού θα έπρεπε να αποτελέσει πρότυπο καλής διακυβέρνησης των οθωμανικών επαρχιών δίχως ο Σουλτάνος να χάνει την κυριαρχία του και τον φόρο υποτέλειας. Οι οδηγίες που είχαν δοθεί στον πρώτο Ύπατο Αρμοστή Sir Garnet Wolseley, ήταν «να κυβερνήσει την Κύπρο σύμφωνα με τις Τουρκικές γραμμές, όσον είναι δυνατό, και να κάνει τον Σουλτάνο και τους πασάδες του να αισθάνονται ότι παραχωρώντας το προνόμιο να κυβερνούν (οι Βρετανοί) κάποια Μικρασιατική επαρχία, δεν θα επιχειρηθεί ανατάραξη των τουρκικών νόμων και εθίμων».⁵⁸

Το 1882 οι Βρετανοί καταλαμβάνουν το κανάλι του Σουέζ. Το Λονδίνο την ίδια χρονιά μειώνει τον προϋπολογισμό για την Κύπρο με το σκεπτικό ότι η Κύπρος πρέπει να κυβερνάται να μεν αποτελεσματικά, αλλά κυρίως οικονομικά.⁵⁹ Το 1888 το κανάλι του Σουέζ διεθνοποιείται, με γαλλική πρωτοβουλία. Το 1912 η Ιταλία προσαρτά τα Δωδεκάνησα, καταλαμβάνοντας μια σημαντική θέση στο Αιγαίο.

Κατά την διάρκεια της Συνδιάσκεψης του Λονδίνου (Δεκέμβριος 1912-Ιανουάριος 1913) ο Πρωθυπουργός της Βρετανίας προσφέρει στον Έλληνα Πρωθυπουργό την Κύπρο σε αντάλλαγμα με μια στρατιωτική βάση στο Αργοστόλι στη Κεφαλονιά.⁶⁰ Καμία πλευρά όμως δεν ήταν έτοιμη να προχωρήσει το ζήτημα και έτσι η προτεινόμενη ανταλλαγή δεν πραγματοποιήθηκε. Ωστόσο, αναμφισβήτητα η προσφορά αυτή, ακόμα και αν δεν υλοποιήθηκε, είχε σημαντικές επιπτώσεις στην αναπέρωση του ηθικού και της ελπίδας της ελληνοκυπριακής κοινότητας ότι η Βρετανία θα παραχωρούσε την Κύπρο στην Ελλάδα υπό τις κατάλληλες συνθήκες.⁶¹

Τον Νοέμβριο του 1914 η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισήλθε στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο κηρύσσοντας τον πόλεμο κατά της Βρετανίας. Στις 5 Νοεμβρίου 1914 το Λονδίνο κήρυξε άκυρη την Σύμβαση του 1878. Το 1914 η Βρετανία προσάρτησε το νησί και τυπικά.⁶²

⁵⁸ Diana Weston Markides, *Cyprus since 1878: A Permanent State of Uncertainty*, στο Vassilis Fouskas Heinz Richter (eds), 2003, *Cyprus and Europe. The Long Way Back*, Bibliopolis, Mannheim und Mohnesee, σελ 12

⁵⁹ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ 19

⁶⁰ Diana Weston Markides, *Cyprus since 1878: A Permanent State of Uncertainty*, στο Vassilis Fouskas Heinz Richter (eds), 2003, *Cyprus and Europe. The Long Way Back*, Bibliopolis, Mannheim und Mohnesee, σελ 13

⁶¹ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ 23

⁶² Richard Clogg, 1999, *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Καρδαμίτσα, Αθήνα σελ 249

Όταν το 1914 η Βρετανία προσάρτησε την Κύπρο, οι Τουρκοκύπριοι υποδέχτηκαν το γεγονός ευχάριστα. Όπως αναφέρει ο Beckingham ακόμα και πριν την ανακοίνωση της προσάρτησης, ο Καδής, ο Μουφτής και ο αντιπρόσωπος στο Νομοθετικό Συμβούλιο Ifan Bey πρότειναν ότι η Βρετανία θα έπρεπε να προσαρτήσει το νησί για να ελευθερώσει τον λαό από τις δολοπλοκίες της Πύλης. Μετά την ανακήρυξη διαβεβαίωσαν τον Ύπατο Αρμοστή για την αφοσίωση τους.

Η προσάρτηση αναπόφευκτα είχε δυσμενή επίδραση στην θέση των μουσουλμάνων, αφού έχασαν το προνομιακό στάτους που είχαν λόγω της κυριαρχίας του Σουλτάνου στο νησί. Οι Τούρκοι ήταν τώρα εχθροί και οι Έλληνες σύμμαχοι στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τον Οκτώβριο του 1915 η Βρετανία προσέφερε πάλι την Κύπρο στην Ελλάδα σε αντάλλαγμα της βοήθειας της τελευταίας στην Σερβία.⁶³ Η Ελλάδα με την ουδετερόφιλη ηγεσία του βασιλιά Κωνσταντίνου αρνήθηκε την προσφορά.

Τον Μάιο του 1916 υπογράφηκε η Συμφωνία Sykes-Picot μετά από διαπραγματεύσεις της Βρετανίας και της Γαλλίας εν μέσω του Πολέμου. Περιείχε μια αξιοσημείωτη διάταξη για την Κύπρο. Δέσμευε την Βρετανία ότι για να εισέλθει σε διαπραγματεύσεις για την παραχώρηση της Κύπρου σε οποιοδήποτε τρίτο μέρος θα έπρεπε να συναινέσει πρώτα η Γαλλική Κυβέρνηση.⁶⁴ Η διάταξη αυτή είναι ενδεικτική της τεράστιας γεωστρατηγικής θέσης που είχε αποκτήσει το νησί.

Η Ελλάδα, έστω και αρκετά καθυστερημένα λόγω του εθνικού διχασμού, εισέρχεται στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων. Παρόλο που ο Βενιζέλος συμπεριλάμβανε τους Ελληνοκύπριους όταν όριζε το Ελληνικό Έθνος, δεν άσκησε ιδιαίτερη πίεση για άμεση προσάρτηση του νησιού με την Ελλάδα.⁶⁵

Μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου υπογράφεται η συνθήκη των Σεβρών στις 11 Αυγούστου 1920 που διαμελίζει την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Συνθήκη που φάνταζε ως θρίαμβος της ελληνικής εξωτερικής, έδινε μεταξύ άλλων την προσωρινή διοίκηση της περιοχής της Σμύρνης στην Ελλάδα. Μετά από πέντε χρόνια θα πραγματοποιούταν δημοψήφισμα για την οριστική προσάρτηση της

⁶³ George Hill, 1972, A History of Cyprus, 1571-1948, v.4 Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 522-23

⁶⁴ James McHenry, 1987, The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939, Garland Publishing, New York, σελ.34

⁶⁵ ibid σελ 36

περιοχής στην Ελλάδα. Η Ελλάδα πραγματοποιεί την αποκαλούμενη μικρασιατική εκστρατεία, με τον ελληνικό στρατό να προωθείται βαθιά μέσα στην Μικρά Ασία. Ο τουρκικός στρατός υπό τον Μουσταφά Κεμάλ πολέμησε τον ελληνικό στρατό, διώχνοντας τον από την Ανατολία και ανακαταλαμβάνοντας την περιοχή της Σμύρνης. Αποτέλεσμα του πολέμου (για την Ελλάδα Μικρασιατική Καταστροφή, για την Τουρκία πόλεμος της ανεξαρτησίας) ήταν η ίδρυση του Τουρκικού Κράτους, καθώς και ένας τεράστιος αριθμός προσφύγων. Τον επόμενο χρόνο υπογράφηκε στην Ελβετία, η Συνθήκη της Λοζάννης.

Αναμφισβήτητα, οι σχέσεις των κοινοτήτων της Κύπρου δεν μπορούσαν να μην επηρεαστούν από τον μικρασιατικό πόλεμο και τις επιπτώσεις του. Το 1925 η Κύπρος ανακηρύσσεται Αποικία του Στέμματος (Crown Colony) και ο Ύπατος Αρμοστής μετονομάστηκε σε Κυβερνήτη (Governor). Το Σύνταγμα του 1925 και πάλι θα βασιστεί στο «διαίρει και βασίλευε».⁶⁶ Ο αριθμός των μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου αυξάνεται (αναλυτικά βλ επόμενο κεφάλαιο) αλλά συνεχίζεται η χρησιμοποίηση των τουρκοκυπριακών αντιπροσώπων ενάντια στους πλειοψηφούντες ελληνοκύπριους. Ο αριθμός των ελληνοκύπριων αντιπροσώπων θα ήταν ίσος με το άθροισμα των μελών της μουσουλμανικής κοινότητας και των διορισμένων από τον Κυβερνήτη. Σε περίπτωση ισοψηφίας, η ψήφος του Κυβερνήτη θα είναι καθοριστική.

Με την Συνθήκη της Λοζάννης του 1923 η Τουρκία αναγνώρισε την προσάρτηση της Κύπρου στην Βρετανία. Πολλοί νέοι Κύπριοι μουσουλμάνοι μετανάστευσαν στην Τουρκία. Η ετήσια Έκθεση του Βρετανικού Υπουργείου Αποικιών το 1927 δηλώνει ότι από το 1924 περίπου 5000 μετανάστευσαν στην Τουρκία. Η Έκθεση του 1928 υποστηρίζει ότι αρκετοί μετανάστες επέστρεψαν.

Με το τέλος της οθωμανικής κυριαρχίας του νησιού, η μουσουλμανική κοινότητα έχασε αρκετά στην οργάνωση της. Μέχρι τότε η Πύλη διόριζε τον Μούφτη και τους υπερασπιστές των βακουφιών. Η Βρετανία αποφάσισε να αναλάβει αυτόν τον ρόλο ο Κυβερνήτης. Κατά αυτόν τον τρόπο, οι εύποροι και μορφωμένοι μουσουλμάνοι έπρεπε να «εξαγγλιστούν», ώστε να αποτρέψουν την Ένωση.

Την 1η Μαΐου 1925 η Βρετανία ανακηρύσσει το νησί ως Αποικία του Στέμματος. Ο William Mallinson παρατηρεί ότι η «διχαστική» πολιτική της Βρετανίας

⁶⁶ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, σελ 54

χρονολογείται από το Αποικιακό Σύνταγμα του 1925, όταν έγινε διάκριση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.⁶⁷

Η σύγκρουση, που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μεταξύ παραδοσιακών και προοδευτικών μουσουλμάνων εντάθηκε με την ίδρυση της Τουρκίας από τον Κεμάλ. Η νίκη του Κεμάλ στην Σμύρνη το 1922 γιορτάστηκε σε συγκέντρωση στην Λευκωσία.⁶⁸ Ωστόσο, οι μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ που προωθούνταν στην Τουρκία είχαν μικρή απήχηση στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα και υιοθετήθηκαν σταδιακά και εθελοντικά από μια μερίδα της κοινότητας.⁶⁹

Το Τουρκοκυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν υπό τον έλεγχο της Βρετανικής Διοίκησης, αντίθετα προς το αντίστοιχο Ελληνοκυπριακό.⁷⁰ Υπαγόταν στον «δημοσίως επιχορηγούμενων μέσης παιδείας νόμο» και χρηματοδοτούταν από την Κυβέρνηση.⁷¹ Επίσης, το ίδρυμα του Ενκαφ ελέγχεται από την βρετανική διοίκηση.⁷²

Η Τουρκία, όπως είδαμε παραπάνω, υπέγραψε το 1923 την Συνθήκη της Λοζάννης και παραιτήθηκε από κάθε δικαίωμα της στην Κύπρο. Το μεγάλο ερώτημα που προκύπτει είναι το εάν η νεοσύστατη Δημοκρατία της Τουρκίας του Κεμάλ παραιτείται και από όλα τα δικαιώματα της στην Κύπρο.

Οι απόψεις δίστανται και για την αντίληψη που είχε ο Κεμάλ για την Κύπρο. Ο Κεμάλ ενθάρρυνε Μουσουλμάνους από την Κύπρο να μεταναστεύσουν και να εγκατασταθούν στην Ανατολία, Έχει υπολογιστεί ότι τον Δεκέμβριο του 1925 περισσότεροι από 5000 Μουσουλμάνοι από την Κύπρο εγκαταστάθηκαν στην Τουρκία. Όπως επισημαίνει ο Νιαζί Κιζιλγιουρέκ οι Βρετανοί ήταν αντίθετοι με την μετανάστευση και υποστήριζαν την παραμονή των μουσουλμάνων στην Κύπρο ως αντίβαρο στην απαιτήσεις των Ελληνοκυπρίων για Ένωση.

⁶⁷ William Mallinson, 2005, Κύπρος μια Ιστορική Προοπτική, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ 42

⁶⁸ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, σελ 56

⁶⁹ Michael Attalides, 1979, Cyprus: Nationalism and International Politics, Q Press, Edinburgh, σελ 43

⁷⁰ ibid 42

⁷¹ «Οι εν Κύπρω Τούρκοι εισφέρουν εις τον Δημόσιον Προϋπολογισμό μόνο τα 4% και απορροφούν εξ αυτού τα 34%», *Ελευθερία*, 01/06/1957

⁷² Michael Attalides, 1979, Cyprus: Nationalism and International Politics, Q Press, Edinburgh, σελ 41-42

1.3 1931- 1939

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 η οικονομική κρίση απλώνεται στην Ευρώπη. Η πάλη ενάντια στην κρίση οδηγεί στην περιστολή των φιλελεύθερων πρακτικών με αύξηση του κρατικού παρεμβατισμού.

Η Κύπρος εξακολουθεί να είναι αναγκαία για τα συμφέροντα της Βρετανίας στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση ήταν ένας σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στην απογοήτευση του πληθυσμού που οδήγησε στην εξέγερση του 1931. Αφορμή για την εξέγερση ήταν οι νέοι τελωνειακοί δασμοί που εισήγαγε ο Κυβερνήτης. Η οικονομική εξαθλίωση και η εξάρτηση του αγροτικού πληθυσμού από τοκογλύφους συνέβαλαν για την εκδήλωση της εξέγερσης. Στις 17 Οκτωβρίου 1931 ο Μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς παραιτείται μαζί με άλλα ελληνοκυπριακά μέλη από το Νομοθετικό Συμβούλιο. Την 21η Οκτωβρίου μια διαδήλωση προς το Κυβερνείο στην Λευκωσία καταλήγει σε εμπρησμό του κτιρίου. Η εξέγερση επεκτάθηκε σε όλο το νησί. Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Ελευθέριος Βενιζέλος σε ομιλία του στην Βουλή των Ελλήνων ξεκαθάρισε ότι: «δεν υπάρχει κυπριακό πρόβλημα, μεταξύ Βρετανίας και Ελλάδας. Το πρόβλημα είναι μεταξύ Βρετανίας και των Κυπρίων.»⁷³

Οι βρετανικές αρχές μετά τα Οκτωβριανά του 1931, διέλυσαν το Νομοθετικό Συμβούλιο και έκτοτε κυβερνούσαν με διατάγματα. Απέλασαν αρκετούς Ελληνοκύπριους ηγέτες. Ακολούθησε αυστηρή λογοκρισία του Τύπου, διαλύθηκαν τα πολιτικά κόμματα με στόχο την καταστολή του κομμουνισμού. Οι Βρετανοί πήραν τον έλεγχο της παιδείας και των δύο κοινοτήτων, έκαναν ανάκληση της διεξαγωγής των δημοτικών εκλογών και διέλυσαν τις εμπορικές ενώσεις. Τέλος, επέβαλαν συλλογικό πρόστιμο στους Ελληνοκύπριους για την αποκατάσταση των ζημιών που είχαν προκληθεί. Ο Κυβερνήτης Storrs αντικαταστάθηκε από τον Sir Edward Stubbs και στην συνέχεια από τον Sir Richmond Palmer. Η περίοδος που ήταν στην εξουσία ο Palmer και εφάρμοσε την σκληρή πολιτική του πήρε το όνομα του.

⁷³ Arnold Toynbee, 1932, "Cyprus, the British Empire and Greece." Survey of International Affairs 1931, Oxford University Press, London, σελ 354- 394

Ο Palmer αντικαταστάθηκε τον Αύγουστο του 1939 από τον William Battershill. Και οι δύο κοινότητες υποδέχθηκαν την αντικατάσταση με χαρά.⁷⁴

⁷⁴ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Κατά την Οθωμανική περίοδο η μουσουλμανική κοινότητα ήταν το κυρίαρχο μιλέτ. Με την έλευση των Βρετανών σταδιακά έχασε την κυρίαρχη θέση της και ξεκίνησε την αναζήτηση ταυτότητας με την βοήθεια των αποικιοκρατών.

Ο Robert Holland υποστήριξε ότι οι Βρετανοί εφάρμοσαν την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» στην Κύπρο. Αυτό πρακτικά σήμαινε ότι υπήρχε διάκριση μεταξύ των δυο κοινοτήτων, με την μουσουλμανική να κερδίζει την «εμπιστοσύνη» των Βρετανών και να της δίνεται ένα προνομιακό στάτους μέσα στην αποικία.⁷⁵

Η Βρετανική Αυτοκρατορία δεν ήταν μια μονολιθική συνεχής ενότητα στον χρόνο. Ο ρόλος και οι σκοποί της άλλαζαν κατά την διάρκεια των χρόνων.

Αρχικά, η αρμοδιότητα για τα Κυπριακά ζητήματα άνηκε στο Βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών (British Foreign Office). Από τις 6 Δεκεμβρίου 1880 η αρμοδιότητα μεταφέρθηκε στο Υπουργείο Αποικιών (Colonial Office) και έδωσε στο νησί ένα στάτους παρόμοιο με εκείνο της Αποικίας του Στέμματος (Crown Colony).⁷⁶

Το 1907 ο Τσόρτσιλ είχε περιγράψει την Βρετανική Κατοχή ως quite unworthy. Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, η Βρετανία προσέφερε το νησί στην Ελλάδα τρεις φορές το 1912, το 1914 και το 1915.

Το διάταγμα εν Συμβουλίω (order in Council) της 14ης Σεπτεμβρίου 1878 όριζε την δομή της εξουσίας στην Κύπρο. Κύριο όργανο των αποικιοκρατών ήταν ο Ύπατος Αρμοστής (High Commissioner) επωμισμένος με πολλές αρμοδιότητες. Ο Αρμοστής πλαισιωνόταν από δυο συμβουλευτικά Σώματα, το Νομοθετικό (Legislative Council) και το Εκτελεστικό (Executive Council) Συμβούλιο.

Όπως παρατηρεί ο Morag, στην Οθωμανική περίοδο οι Κύπριοι υπαγόntonταν σε κατηγορίες βάση εθνοτικών όρων είτε ως Μουσουλμάνοι είτε ως Χριστιανοί, κατά την διάρκεια της Αγγλοκρατίας το κριτήριο ήταν εθνικό, είτε ως Τούρκοι είτε ως Έλληνες. Οι Βρετανοί συνέχισαν να ακολουθούν την παραδοσιακή

⁷⁵ Ρόμπερτ Χόλλαντ, 1999, Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας, Ποταμός, Αθήνα

⁷⁶ George Hill, 1972, A History of Cyprus, 1571-1948, v.4 Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 412

πολιτική των αυτοκρατοριών και της προκατόχου του νησιού, του «διαίρει και βασίλευε» επιχειρώντας να κατηγοριοποιήσουν τους Κυπρίους σε κοινότητες παρά να τους ενώσουν υπό μια κοινή ταυτότητα. Έτσι, οι Βρετανοί ακολούθησαν σε γενικές γραμμές το Οθωμανικό σύστημα των μιλέτ διατηρώντας τα οθωμανικά και χριστιανικά κοινωνικά και οικονομικά συστήματα.⁷⁷

Ορισμένοι ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν ότι όταν έφτασαν οι Βρετανοί στην Κύπρο θα μπορούσαν να ενοποιήσουν τον πληθυσμό προάγοντας μια Κυπριακή ταυτότητα, αλλά αντιθέτως, βοήθησαν να μετατρέψουν της εθνοτικές ταυτότητες που βασίζονταν στην θρησκεία σε σύγχρονους εθνικισμούς. Ο συλλογισμός αυτός είναι εντελώς λανθασμένος αφού παραβλέπει την ύπαρξη του Ελληνοκυπριακού εθνικισμού που είχε εκδηλωθεί πολλές δεκαετίες πριν την άφιξη των Βρετανών στο νησί.

Οι Βρετανοί κυβερνούσαν τις αποικίες τους με ένα έμμεσο σύστημα διακυβέρνησης.⁷⁸ Το σύστημα της έμμεσης διοίκησης έδινε την δυνατότητα στους αποικιοκράτες να χρησιμοποιούν τους παραδοσιακά τοπικούς ηγέτες (φυλετικούς, θρησκευτικούς και άλλους) στην διοίκηση της αποικίας. Ορισμένες ομάδες είχαν έναν πλεονεκτικό στάτους μέσα στην αποικία, αφού συνεργαζόταν περισσότερο με τους αποικιοκράτες, κάτι που όξυνε τις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές διαφορές μεταξύ των ομάδων (φυλών, θρησκείων, εθνοτήτων) της αποικίας.

Μέχρι το ξέσπασμα του Α Παγκοσμίου Πολέμου, οι Βρετανοί δεν είχαν μια ακέραια πολιτική για την Κύπρο, μιας και το νησί ήταν τυπικά υπό την Οθωμανική κυριαρχία και πιθανώς να επιστρεφόταν εκεί στο μέλλον. Όταν όμως το 1914 το νησί επίσημα προσχώρησε στην Βρετανία, βρετανικοί κυβερνητικοί κύκλοι και η κοινή γνώμη θεωρούσαν ότι κάποια μέρα το νησί θα «επέστρεφε» στην Ελλάδα. Μέσα σε αυτήν την λογική έγιναν δύο προσφορές την Κύπρου στην Ελλάδα το 1914 και το 1915. Το 1915, η Βρετανία πράγματι ήταν διατεθειμένη να παραχωρήσει την Κύπρο, εάν η Ελλάδα έμπαινε στον πόλεμο στο πλευρό της.⁷⁹

⁷⁷ Nadav Morag, 2004, 'Cyprus and the Clash of Greek and Turkish Nationalisms', *Nationalism and Ethnic Politics*, 10:595- 624

⁷⁸ *ibid* σελ611

⁷⁹ William Mallinson, 2005, *Κύπρος μια Ιστορική Προοπτική*, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ 67

Έχοντας αποφασίσει ότι ο έλεγχος της Κύπρου ήταν σημαντικός για τα στρατηγικά τους συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο, οι Βρετανοί ήρθαν αντιμέτωποι με το αυξανόμενο κίνημα των Ελληνοκυπρίων για την Ένωση.⁸⁰

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Βρετανοί έγιναν λιγότερο ανεκτικοί με τις διοικητικές πρακτικές μέσα στην Τουρκοκυπριακή Κοινότητα. Ο James McHenry υποστηρίζει ότι οι Βρετανοί έφεραν τους κοινοτικούς θεσμούς υπό τον κεντρικό έλεγχο τους για τρεις λόγους: (α) για μεγαλύτερη οικονομική και διοικητική αποτελεσματικότητα, (β) ακολουθώντας το παράδειγμα της Κεμαλικής Τουρκίας που χώρισε τους ισλαμικούς θεσμούς από την κυβερνητική εξουσία και, (γ) από την ανάγκη να κατευνάσουν το εθνικιστικό κίνημα που αναδύοταν στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα.

Η Αδαμαντία Πόλις υποστηρίζει ότι οι αποικιοκράτες έθεσαν τις συνθήκες για την διακοινοτική σύγκρουση που ακολούθησε.⁸¹ Στην Κύπρο επίσης Βρετανικά έγγραφα από το τέλος του 19ου αιώνα αναφέρονται στον πληθυσμό ως Έλληνες και Τούρκοι, ενώ την ίδια στιγμή μεγάλο μέρος του πληθυσμού αυτοπροσδιορίζονταν ως Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι.⁸² Η διαδικασία πόλωσης των διαχωρισμών των κοινοτήτων, που οδηγεί σε μελλοντική διακοινοτική σύγκρουση, ξεκινάει με την εφαρμογή αντιπροσωπευτικών σωμάτων στην κυβέρνηση. Σε πλουραλιστικές κοινωνίες, όπως η κυπριακή, η βασική μονάδα αντιπροσώπευσης πρέπει να είναι η φυλετική ή πολιτιστική κοινότητα και όχι με βάση γεωγραφικό διαχωρισμό.⁸³

Η Βρετανική πολιτική ανησυχούσε για τη αντιπροσώπευση των κοινοτήτων στο Νομοθετικό Συμβούλιο για να προστατέψει τα μειονοτικά συλλογικά δικαιώματα. Η εκλογή των αντιπροσώπων γινόταν από δύο ξεχωριστούς εκλογικούς καταλόγους. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι ξεχωριστές διοικητικές και πολιτικές δομές των κοινοτήτων, που προωθούσαν οι Βρετανοί.

Ο φιλελευθερισμός των Βρετανών εσκεμμένα έδινε προτεραιότητα στα κοινοτικά- συλλογικά δικαιώματα και όχι στα ατομικά.⁸⁴

⁸⁰ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ 79

⁸¹ Adamantia Pollis., "Intergroup Conflict and British Colonial Policy", *Comparative Politics*, July 1973, σελ 576

⁸² *ibid*, σελ 579

⁸³ *ibid*, σελ 580

⁸⁴ *ibid*, σελ 598

Η βρετανική αποικιοκρατική πολιτική διαφοροποιήθηκε με το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Ρόμπερτ Χόλλαντ παρατηρεί ότι: «κατά τα χρόνια του Β Παγκοσμίου Πολέμου δημιουργήθηκε ένα νέο αποικιακό δόγμα στη βρετανική πολιτική που περιελάμβανε την τάση για αναγνώριση κάποιας ισοτιμίας στις σχέσεις της Αυτοκρατορίας με τους αποικιακούς λαούς, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και την υπόσχεση για ενδυνάμωση της αυτοκυβέρνησης. Για το Υπουργείο Αποικιών, η παντελής απουσία κάθε μορφής εκπροσώπησης των γηγενών στην κυπριακή διοίκηση συνιστούσε μια κτυπητή ανωμαλία. Έτσι ασκήθηκαν πιέσεις στον Κυβερνήτη της περιόδου του πολέμου, Σερ Τσάρλς Γούλεϋ, να επαναφέρει κάποιο σύστημα συνταγματικής αντιπροσώπευσης».⁸⁵

Ας δούμε τώρα αναλυτικότερα την βρετανική πολιτική σε διάφορους τομείς της δημόσιας σφαίρας που επηρέασαν άμεσα την γέννηση και εξέλιξη του τουρκοκυπριακού εθνικισμού.

Εκπαιδευτικό Σύστημα

Η Βρετανική πολιτική στόχευε στην μείωση του ποσοστού αναλφαβητισμού στο νησί. Μέχρι το 1918 είχε αυξησει θεαματικά των αριθμών των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων σχολείων επιτυχαίνοντας και μια εκκοσμίκευση του προγράμματος τους. Το εκπαιδευτικό σύστημα ήταν δημόσιο και οι μισθοί των δασκάλων πληρώνονταν από τοπικά ταμεία. Τα Δύο Εκπαιδευτικά Συμβούλια έλεγχαν τα εκπαιδευτικά συστήματα. Οι μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση και ο αυξημένος κυβερνητικός έλεγχος το 1933 έως το 1935, εισήγαγε στοιχεία στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση που συνέβαλαν στην ανάπτυξη μιας δυτικού τύπου ελίτ.

Η τουρκοκυπριακή εκπαίδευση έως τουλάχιστον τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, επικεντρωνόταν στα θρησκευτικά μαθήματα και την εκμάθηση της αραβικής γλώσσας, χωρίς να περιλαμβάνει εθνικιστικά μαθήματα.⁸⁶

Η παιδεία αναμφισβήτητα παίζει σπουδαίο ρόλο στην διάδοση εθνικιστικών ιδεών. Χαρακτηριστικό είναι ότι πριν τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, ακόμα και όταν η κατάσταση ήταν τεταμένη σε πολιτικό επίπεδο, στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις

⁸⁵ Ρόμπερτ Χόλλαντ, 1999, Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας, Ποταμός, Αθήνα., σελ 37

⁸⁶ Στέφανος Παπαγεωργίου, 1996, Η Πρώτη Περίοδος της «Αγγλοκρατίας» στην Κύπρο, 1878-1914, Παπαζήσης, Αθήνα σελ 187

παρατηρείται ειρηνική συμβίωση μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων. Ο πληθυσμός της υπαίθρου είναι κυρίως αγροτικός και συνήθως αποκλεισμένος από την εθνοκεντρική παιδεία.⁸⁷

Το 1896 δημιουργείται το πρώτο τουρκοκυπριακό Λύκειο και το 1901 το σχολείο για γυναίκες «Victoria Islam mektebi». Σταδιακά η εκπαίδευση των Τουρκοκυπρίων έπαιρνε κοσμική μορφή.

Το 1929 οι Βρετανοί, κυρίως για να μειώσουν την ορμή που είχε πάρει ενωτικό συναίσθημα, ενεργοποίησαν έναν νόμο για την Στοιχειώδη Εκπαίδευση. Με αυτόν, έπαιρναν τις εξουσίες που είχαν τα δύο Εκπαιδευτικά Συμβούλια να διορίζουν, να προβιβάζουν, να τιμωρούν και να απομακρύνουν τους δασκάλους. Οι εξουσίες αυτές πέρασαν στα χέρια του Κυβερνήτη.⁸⁸ Μετά το 1931, απαγορεύθηκε η διδασκαλία τόσο της Ελληνικής όσο και της Τουρκικής Ιστορίας στα σχολεία.⁸⁹

Το δυαδικό εκπαιδευτικό σύστημα και ο εθνικιστικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης μετέτρεψαν τα σχολεία σε εστίες συντήρησης και ανάπτυξης των εθνικιστικών ιδεών

Εκτελεστική εξουσία

Οι Βρετανοί σταδιακά κατέργησαν την οθωμανική παραδοσιακή διοικητική πρακτική, εισάγοντας δυτικότροπους θεσμούς. Η βρετανική αποικιοκρατική πολιτική δεν προχώρησε άμεσα σε ριζικές αλλαγές. Οι λόγοι ήταν πολλοί. Η Βρετανία δεν παρείχε ούτε τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους, ούτε ανθρώπινο δυναμικό που θα ήταν ικανό να προχωρήσει σε ριζοσπαστικές αλλαγές στην διοικητική μηχανή. Επιπλέον, η ύπαρξη του προϋπάρχοντος προσωπικού μη ικανού να ανταπεξέλθει σε υψηλές απαιτήσεις και η δυσκολία συνεννόησης των αποικιοκρατών στις τοπικές γλώσσες αποτελούσαν εμπόδια.

⁸⁷ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 2009, Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό, Παπαζήσης, Αθήνα σελ38

⁸⁸ Arnold Toynbee, 1932, "Cyprus, the British Empire and Greece." Survey of International Affairs 1931, Oxford University Press, London, σελ 375

⁸⁹ James McHenry, 1987, The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939, Garland Publishing, New York, σελ 102

Το βασιλικό διάταγμα του 1878 όριζε ότι ο προϊστάμενος της εκτελεστικής εξουσίας στο νησί θα ήταν ο Ύπατος Αρμοστής. Εκείνος θα διοριζόταν από την βασίλισσα στο όνομα της οποίας θα διοικούσε. Υποστηρικτικά στον Αρμοστή θα υπήρχε το Εκτελεστικό Συμβούλιο, αποτελούμενο από διοικητικά, στρατιωτικά και δικαστικά στελέχη. Στο Εκτελεστικό Συμβούλιο μετείχαν Βρετανοί αξιωματούχοι και είχε συμβουλευτικό χαρακτήρα.

Νομοθετική εξουσία

Το βασιλικό διάταγμα του 1878 ίδρυε το Νομοθετικό Συμβούλιο ως το κύριο όργανο άσκησης της νομοθετικής εξουσίας. Πρόεδρος του ήταν ο Αρμοστής. Συμμετείχαν από 4 έως 8 ανώτερα στελέχη της διοίκησης βρετανικής υπηκοότητας τα λεγόμενα «επίσημα» μέλη και 4 «ανεπίσημα» μέλη από τον ντόπιο πληθυσμό με διετή θητεία και δυνατότητα επαναπροσδιορισμού.

Το βασιλικό διάταγμα του 1882 καθόρισε τις αρμοδιότητες του Νομοθετικού Συμβουλίου, τις εξουσίες του Αρμοστή και του έδωσε μια άλλη μορφή. Το όργανο θα απαρτιζόταν από 18 μέλη, εκ των οποίων τα 12 θα είναι αιρετά (από τον ντόπιο πληθυσμό) και 6 διορισμένα (βρετανικής υπηκοότητας). Το άρθρο 10 όριζε ότι «από τα αιρετά μέλη τα 3 προέρχονται από τη 'μουσουλμανική' κοινότητα και τα 9 από τη 'μη μουσουλμανική'». Τα τελευταία αντιπροσωπεύουν το σύνολο της χριστιανικής κοινότητας του νησιού (Ορθόδοξοι, Καθολικοί, Μαρωνίτες, Γρηγοριανοί κα). Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι η αναλογία των ποσοστών της αριθμητικής σύνθεσης του Συμβουλίου αντιστοιχεί με την πληθυσμιακή πραγματικότητα του νησιού. Ήτοι, το ποσοστό των μουσουλμάνων άγγιζε το 25% που αντιστοιχούσε στο 25% των αιρετών θέσεων του Νομοθετικού Συμβουλίου.

Τα πολιτικά δικαιώματα παραχωρήθηκαν με παράλληλη θεσμική εμπέδωση των υπέρμετρων βρετανικών εξουσιών. Το άρθρο 4 όριζε ότι κανένας νόμος δεν θα ίσχυε χωρίς την προηγούμενη επικύρωση του από τον Αρμοστή. Συνήθως, τα 3 μέλη της μουσουλμανικής κοινότητας ψήφισαν στο πλευρό των διορισμένων 6 μελών και μαζί με την ψήφο του Αρμοστή, υπερείχαν των 9 ψήφων από τα αιρετά μέλη της μη μουσουλμανικής κοινότητας. Ακόμα και στις περιπτώσεις που υπήρχε σύμπνοια στις απόψεις των αιρετών μελών και των δύο κοινοτήτων, τότε καθοριστικό ρόλο έπαιζε πάλι η ψήφος του Αρμοστή, αφού είχε την δυνατότητα να ακυρώσει το αποτέλεσμα.

Η ψηφοφορία για την εκλογή των αντιπροσώπων γινόταν από χωριστούς εκλογικούς καταλόγους. Με αυτόν τον τρόπο η πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων δεν θα μπορούσαν να εκλέξουν στο Νομοθετικό Συμβούλιο τους Τουρκοκύπριους ηγέτες της αρεσκείας τους. Ο Hill ωστόσο έχει χαρακτηρίσει περισσότερο φιλελεύθερη από ότι θα έπρεπε την ρύθμιση του 1882 που έδινε την πλειοψηφία στα αιρετά μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου.⁹⁰

Το 1925 η Κύπρος ανακηρύχτηκε σε Αποικία του Στέμματος. Η σύνθεση του Νομοθετικού Συμβουλίου άλλαξε. Εξαιτίας της αύξησης του ελληνοκυπριακού πληθυσμού, τα αιρετά μέλη της ελληνοκυπριακής κοινότητας αυξήθηκαν από εννέα σε δώδεκα. Οι Τουρκοκύπριοι αντιπρόσωποι παρέμειναν τρεις. Ωστόσο, για να μην υπάρξει πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων, τα επίσημα διορισμένα μέλη αυξήθηκαν από έξι σε εννέα. Έτσι, ο Κυβερνήτης εξακολούθησε να διατηρεί την υπέρτερη νομικοπολιτική θέση του στο πλαίσιο της αποικιακής εξουσίας. Η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» εφαρμόστηκε πλήρως.

Ωστόσο, αρκετές φορές η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» δεν είχε επιτυχία, όταν οι μουσουλμάνοι Τουρκοκύπριοι αντιπρόσωποι ψήφιζαν στο πλευρό των Ελληνοκυπρίων. Για παράδειγμα, τον Απρίλιο του 1931 ο Τουρκοκύπριος αντιπρόσωπος, Necati Ozkan, τάχθηκε στο πλευρό των Ελληνοκυπρίων για την καταψήφιση του προϋπολογισμού.

Ο A. J. Dawe αξιωματούχος του Υπουργείου Αποικιών, το 1929 τόνισε ότι η παρουσία της τουρκικής κοινότητας είναι ένα πλεονέκτημα από πολιτική άποψη.⁹¹ Η κατανομή των εδρών στο Συμβούλιο ευνοούσε τη συνεργασία Βρετανών και Τουρκοκυπρίων. Οι Βρετανοί μετέτρεψαν τους Τουρκοκύπριους σε συνεταίρους της αποικιακής διοίκησης και τους Ελληνοκύπριους σε μόνιμη αντιπολίτευση.⁹² Η κατανομή των εδρών επέτεινε τις σχέσεις ανταγωνισμού μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Έως και την εξέγερση του 1931, οι βουλευτές των δύο κοινοτήτων συνέπλεαν σε θέματα που αφορούσαν την οικονομική πολιτική της αποικιακής διοίκησης.

⁹⁰ George Hill, 1972, *A History of Cyprus, 1571-1948*, v.4 Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 420

⁹¹ George S Georgallides, "Turkish and British Reactions to the Emigration of the Cypriot Turks to Anatolia, 1924- 1927" *Balkan Studies*, 19 (1977), σελ 43-52

⁹² Ευάνθης Χατζηβασιλείου, 1998, *Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960. Η Συνταγματική Πτυχή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ 48.

Διαρκής τριβή υπήρχε με τους αποικιοκράτες σχετικά με τον «φόρο Υποτέλειας» (tribute) που επιβάρυνε σημαντικά τον πληθυσμό. Το 1912 εν μέσω πολιτικής κρίσης οι Ελληνοκύπριοι βουλευτές του Νομοθετικού Συμβουλίου παραιτήθηκαν αιτώντας την Ένωση με την Ελλάδα, την παραχώρηση πολιτικών ελευθεριών και την κατάργηση του «φόρου Υποτέλειας». Η κρίση αυτή είχε ως συνέπεια ταραχές μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.⁹³

Ο Stanley Kyriakides θεωρεί ότι η Ελληνοκυπριακή κοινότητα χρησιμοποίησε το Νομοθετικό Συμβούλιο ως πολιτικό φόρουμ για κινητοποίηση υπέρ της Ένωσης, καταδικάζοντας το σε αποτυχία να προετοιμάσει το έδαφος για την αυτοκυβέρνηση.⁹⁴

Δικονομική Συνεργασία στο Νομοθετικό Συμβούλιο

Αρκετές φορές είχαν κοινές θέσεις σχετικά με τον φόρο Υποτέλειας που έπρεπε να καταβάλουν στην Πύλη. Το 1883 τα αιρετά μέλη των δύο κοινοτήτων προέβησαν σε κοινή αντιφώνηση εκφράζοντας την πρόθεση τους για συνεργασία προς όφελος της κοινής τους πατρίδας. Το 1889 απορρίπτεται με τις ψήφους των αντιπροσώπων και των δύο κοινοτήτων ο ετήσιος προϋπολογισμός που προτείνεται από τους Βρετανούς. Το 1909 προτείνουν από κοινού ότι ο φόρος υποτέλειας θα έπρεπε να χρησιμοποιείται για έργα υποδομής.

Γενικότερα, το πρόβλημα του φόρου Υποτέλειας ήταν κοινό και υπήρχε πολλές φορές κοινή στάση εκφρασμένη από τους αιρετούς αντιπροσώπους στο Νομοθετικό Συμβούλιο. Φυσικά, η συνεργασία αυτή στρεφόταν ενάντια στους αποικιοκράτες, που ενοχλούνταν από την δυναμική αυτής της συνεργασίας. Χαρακτηριστική είναι η επιστολή του Έπατου Αρμοστή Κινγκ- Χαρμοντ στο Υπουργείο Αποικιών που εκφράζει τις ανησυχίες της Βρετανικής διοίκησης: «Δεν μπορούμε καθόλου να εμπιστευτούμε τους μουσουλμάνους εκπροσώπους. Στο θέμα του φόρου υποτέλειας διαφωνούν με τους Ελληνοκύπριους, όμως αυτό είναι λόγω της αφοσίωσης τους στο οθωμανικό κράτος. Πέραν τούτου, επιθυμούν την αύξηση της οικονομικής βοήθειας (εκ μέρους της Βρετανικής Κυβέρνησης). Οι διαφορές μεταξύ των εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων πηγάζουν μόνο από τα εθνικά συναισθήματα που έχουν, όμως και οι δύο ομάδες των εκπρόσωπων στο θέμα της

⁹³ *ibid* σελ 51

⁹⁴ Stanley Kyriakides, 1968, *Cyprus: Constitutionalism and Crisis Government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia

αύξησης και της μονιμότητας της βοήθειας βρίσκονται σε πλήρη αρμονία».⁹⁵ Σε άλλη επιστολή του ίδιου αναφέρεται ότι: «η συμπεριφορά των μουσουλμάνων είναι ένας εντελώς αστάθμητος παράγοντας».

Κοινή στάση είχαν οι αντιπρόσωποι των δύο κοινοτήτων στο Νομοθετικό Συμβούλιο και για το ζήτημα της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού και των αρχαιοτήτων. Απέρριψαν από κοινού το 1892, το 1899 και το 1902 νομοσχέδια των Βρετανών που διευκόλυναν την εξαγωγή αρχαιοτήτων από την Κύπρο.

Το 1902 σε συγκεντρώσεις στην Λευκωσία ο Ελληνοκύπριος δήμαρχος Λιασίδης μιλάει στους μουσουλμάνους και ο μουσουλμάνος αντιπρόσωπος του Νομοθετικού Συμβουλίου Χατζή Ζαφούζ Ζιγά Εφέντη μιλά σε Ελληνοκύπριους. Ο Ύπατος Αρμοστής ενοχλείται από την κίνηση αυτή που προωθούσε την διακοινοτική συνεργασία και την προβοκάρει μέσω του αναπληρωτή μούφτη.⁹⁶

Η βρετανική πολιτική για να αποτρέψει την επίτευξη διακοινοτικής συνεργασίας ήταν η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» η οποία καθρεφτίζεται στην δομή του Νομοθετικού Συμβουλίου και σε άλλες περιπτώσεις. Αναμφισβήτητα η άνοδος του εθνικισμού στο νησί βοήθησε να εντείνονται οι διακοινοτικές σχέσεις. Όπως υποστηρίζει η παρούσα μελέτη, στην γέννηση και την εξέλιξη του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο ο καθοριστικός παράγοντας ήταν η βρετανική αποικιοκρατική πολιτική του «διαίρει και βασίλευε». Η συγκρουσιακή σχέση των δύο κοινοτήτων ήταν το ζητούμενο για τους αποικιοκράτες.

Το Νομοθετικό Συμβούλιο καταργήθηκε στις 12 Νοεμβρίου του 1931, μετά τα Οκτωβριανά του 1931. Έκτοτε, ο Βρετανός Κυβερνήτης κυβερνούσε μαζί με ένα εξαμελές Εκτελεστικό Συμβούλιο που επέλεγε ο ίδιος.⁹⁷

Διοικητικά Συμβούλια

Στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ, ο σουλτανικός χάρτης Hatt-i-Humayun του 1856 προέβλεπε την λειτουργία διοικητικών συμβουλίων, με

⁹⁵ παρατίθεται στο Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 2009, Οι Τουρκοκύπριοι η Τουρκία και το Κυπριακό, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 33

⁹⁶ *ibid*, σελ. 34

⁹⁷ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ. 101

δυνατότητα εκπροσώπησης όλων των μιλέτ. Η Κύπρος αποτελούσε διαμέρισμα του Νομού της Ρόδου. Το κεντρικό διοικητικό συμβούλιο περιελάμβανε και τον Αρχιεπίσκοπο καθώς και 4 αιρετά μέλη, δυο μουσουλμάνους και δυο χριστιανούς. Υπήρχαν αντίστοιχα και διαμερισματικά διοικητικά συμβούλια.

Οι Βρετανοί διατήρησαν τα Συμβούλια μειώνοντας σημαντικά τις αρμοδιότητες τους, που μεταβιβάστηκαν οι περισσότερες στο Νομοθετικό Συμβούλιο.

Διοικητική Διάρθρωση

Με νόμο του Νομοθετικού Συμβουλίου το 1878, ο Αρμοστής κατείχε την ύψιστη διοικητική εξουσία. Το νησί διαιρέθηκε σε έξι Διαμερίσματα, με επικεφαλείς Διοικητές. Η διαίρεση στα έξι Διαμερίσματα αντιστοιχούσε διοικητικά στους οθωμανικούς Καζάδες και οι Διοικητές θα είχαν τις εξουσίες που προηγουμένως είχαν οι καϊμακάμηδες.

Σε κοινοτικό επίπεδο την διοίκηση ασκούσαν οι Μουχτάρηδες. Η βρετανική διοίκηση διατήρησε την διοικητική διαίρεση του Ναχαγιέ/ Επαρχία/ Υποδιαμέρισμα, με προϊστάμενο το Μουδίρη. Οι περισσότερες εξουσίες του όμως, μεταβιβάστηκαν στους Μουχτάρηδες και την Αστυνομία.

Οι Μουχτάρηδες πάντα αναδεικνύονταν κατόπιν εκλογών. Ωστόσο, με την εξέγερση του 1931, ο Νόμος 19 προέβλεπε ότι ο Κυβερνήτης θα διορίζε τον Μουχτάρη ανάμεσα από πέντε υποψηφίους που θα υπεδείκνυαν οι τοπικές αρχές σε κάθε χωρίο/κοινότητα.⁹⁸

Ο Κυβερνήτης Sir Edward Stubbs ίδρυσε την Συμβουλευτική Επιτροπή (Advisory Council), που ξεκίνησε να συνέρχεται τον Οκτώβριο του 1933. Αποτελούνταν από μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου και από πέντε ανθρώπους που θα επιλέγονταν από την ανεπίσημη κοινότητα. Η Συμβουλευτική Επιτροπή θα συζητάγε και συμβούλευε τον Κυβερνήτη σχετικά με νομοσχέδια, τον προϋπολογισμό και άλλα σημαντικά ζητήματα. Ωστόσο, ο Palmer που αντικατέστησε

⁹⁸ *ibid*, σελ102

τον Stubbs τον Δεκέμβριο του 1933, σπάνια καλούσε σε συνεδρίαση την Συμβουλευτική Επιτροπή.⁹⁹

Δικαιοσύνη

Η λειτουργία του συστήματος δικαιοσύνης κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας θεωρείται σχετικά επιτυχημένη από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Το Νομοθετικό Συμβούλιο ψήφισε διάταγμα για την σύσταση Ανώτερου Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο αυτό απαρτιζόταν από τον Αρμοστή, τον Αρχιδικαστή και δικαστές. Είχε ποινικές και αστικές αρμοδιότητες που εκτείνονταν σε όλα τα πρόσωπα και όλες τις υποθέσεις εκτός από εκείνες που ήταν στις αρμοδιότητες των 'οθωμανικών τοπικών' δικαστηρίων όπως οριζόταν στην Σύμβαση του 1878. Η Σύμβαση του 1878 έδινε την διοίκηση του νησιού στην Βρετανία, αλλά σε «αντάλλαγμα» οι Βρετανοί συμφώνησαν να καταβάλουν τον «φόρο Υποτέλειας» (tribute), να διατηρήσουν τα μουσουλμανικά θρησκευτικά δικαστήρια και να δώσουν ελευθερία στον τρόπο διοίκησης των βακουφιών.¹⁰⁰

Το Ανώτερο Δικαστήριο δίκασε βάση του γραπτού αγγλικού νόμου, ενώ τα «οθωμανικά τοπικά» δικαστήρια για τις θρησκευτικές υποθέσεις μουσουλμάνων είχαν ως βάση τον Οθωμανικό Νόμο.

Το βασιλικό διάταγμα «Περί Δικαστηρίων» του 1882 ίδρυε: το Ανώτατο Δικαστήριο, έξι Κακουργιοδικεία, έξι επαρχιακά- διαμερισματικά δικαστήρια (District Courts), έξι ππαισματοδικεία και ειρηνοδικεία. Τα οθωμανικά αστικά δικαστήρια καταργούνταν και αντικαταστάθηκαν από ένα σύστημα που βασιζόταν στα βρετανικά πρότυπα, όπως και το εμποροδικείο της Λάρνακας. Οι Οθωμανοί υπήκοοι, συμπεριλαμβανομένων και των ιθαγενών Κυπρίων, δικάζονταν για αστικές υποθέσεις από τον Οθωμανικό Νόμο, ενώ οι υπόλοιποι βάση του Αγγλικού Γραπτού Νόμου. Ο Νόμος του 1882 τροποποιήθηκε το 1927 και ο Οθωμανικός Νόμος αντικαταστάθηκε από τον Γραπτό Κυπριακό Νόμο.¹⁰¹

⁹⁹ *ibid*, σελ79

¹⁰⁰ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, 1998, Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960. Η Συνταγματική Πτυχή, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα,

¹⁰¹ Στέφανος Παπαγεωργίου, 1996, Η Πρώτη Περίοδος της «Αγγλοκρατίας» στην Κύπρο, 1878-1914, Παπαζήσης, Αθήνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Οι πρώτες αντιδράσεις της Μουσουλμανικής κοινότητας στην εκχώρηση της Κύπρου στους Βρετανούς ήταν έκπληξη και δυσαρέσκεια.¹⁰² Αντιθέτως, η χριστιανική κοινότητα καλωσόρισε αυτή την αλλαγή στην εξουσία γεμάτη από ελπίδες για το μέλλον.

Όταν έφτασαν οι Βρετανοί στο νησί το 1878, ο συντάκτης μιας έκθεσης για την υπηρεσία στρατιωτικών πληροφοριών ανέφερε ότι οι μουσουλμάνοι ήταν αρκετά αμόρφωτοι.¹⁰³ Μέχρι το 1914 οι μουσουλμάνοι είχαν μια προνομιακή θέση, αφού το μερίδιό τους σε κυβερνητικά πόστα ήταν συγκριτικά μεγαλύτερο από τους χριστιανούς. Επιπλέον, υπήρχαν τα οθωμανικά *seri* δικαστήρια και τα βακούφια.

Το 1881 οι Βρετανοί υπολόγισαν τον Κυπριακό πληθυσμό σε 136.629 Χριστιανούς, 46.389 Μουσουλμάνους, 691 Βρετανούς και 2.400 άλλους.¹⁰⁴ Η απογραφή λοιπόν των Βρετανών έδινε στους Ορθόδοξους ποσοστό 73,42% επί του συνολικού πληθυσμού και στους Μουσουλμάνους 24,88%. Οι Μουσουλμάνοι ποσοστιαία είχαν ισχυρότερη παρουσία από εκείνη των Ορθοδόξων στα αστικά κέντρα. Η προτίμηση της μουσουλμανικής κοινότητας στις πόλεις παρά την ύπαιθρο μπορεί να εξηγηθεί αφενός για λόγους ασφαλείας και αφετέρου για την κάλυψη θέσεων του διοικητικού και στρατιωτικού μηχανισμού. Το 1891 το ποσοστό των μουσουλμάνων μειώθηκε στο 22,9%, εξαιτίας της μικρής σε κλίμακα μετανάστευσης προς την Ανατολία. Η αλλαγή εξουσίας όπως είδαμε και παραπάνω αντιμετωπίστηκε με δυσαρέσκεια από τους μουσουλμάνους της Κύπρου που μέχρι τότε άνηκαν στο

¹⁰² Charles.W.J. Orr, 1972, *Cyprus Under British Rule*, Zeno Publishers, London

¹⁰³ Charles F Beckingham, 1957, 'Islam and Turkish nationalism in Cyprus', *Die Welt des Islam*, 5, σελ67

¹⁰⁴ Adamantia Pollis., "Intergroup Conflict and British Colonial Policy", *Comparative Politics*, July 1973, σελ 582

κυρίαρχο μιλέτ. Το 1901 το ποσοστό των Μουσουλμάνων έφτασε το 21,6% και το 1911 το 20,6%. Η Βρετανία παραχωρεί σύνταγμα το 1882, με το οποίο στην διοίκηση του νησιού θα συμμετέχουν ως εκλεγμένα μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου, εννέα Ελληνοκύπριοι και τρεις Τουρκοκύπριοι. Θα υπήρχαν και άλλα έξι διορισμένα μέλη από τον Αρμυστή. Είναι ξεκάθαρο λοιπόν ότι εξαρχής προσδοκούσαν μια συνεργασία με τους μουσουλμάνους του νησιού ώστε να «εξισορροπηθεί» η ελληνοκυπριακή πλειοψηφία. Η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» σε όλο της το μεγαλείο.

Ο συνταγματολόγος Γεώργιος Παπαδημητρίου υποστηρίζει ότι από το 1882 με το Σύνταγμα που παραχώρησαν οι Βρετανοί, είχαν στόχο να δημιουργήσουν την αίσθηση συμμετοχής στην διοίκηση για τους Κυπρίους, προβαίνοντας σε ελεγχόμενη παραχώρηση εξουσίας. Ένα βασικό μέσο για την διατήρηση του πλήρους ελέγχου του νησιού ήταν η ενθάρρυνση του εθνικού ανταγωνισμού μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Αυτό που είναι πέρα από την συνταγματική ανάλυση του Παπαδημητρίου είναι ο ρόλος των Βρετανών στην γέννηση του εθνικισμού της Μουσουλμανικής Κοινότητας.

Ο σχηματισμός του Νομοθετικού Συμβουλίου, ενώ καλωσορίστηκε από της ελληνοκυπριακή κοινότητα, αντιμετωπίστηκε με προβληματισμό από τους μουσουλμάνους του νησιού. Ο λόγος ήταν κυρίως η άνιση αντιπροσώπευση. Οι Μουσουλμάνοι που ήταν μέρος του κυρίαρχου μιλέτ κατά την οθωμανική περίοδο του νησιού, δεν μπορούσαν να αποδεχτούν την αναλογική αντιπροσώπευση σύμφωνα με το πληθυσμιακό μέγεθος κάθε κοινότητας. Χαρακτηριστικά, Μουσουλμάνος ηγέτης ζητώντας ίση αντιπροσώπευση, υποστήριξε: «στην Ελληνική κοινότητα (με τα συνεχή παράπονα της) με την επιθυμία της να περιέλθει υπό την Ελληνική Κυβέρνηση να αντηχεί ακόμα, δόθηκε το προνόμιο που ποτέ στο παρελθόν δεν είχε».¹⁰⁵ Αρχικά υπήρξε η σκέψη να μην στείλουν αντιπροσώπους στο Νομοθετικό Συμβούλιο. Γρήγορα όμως συνειδητοποίησαν ότι κάτι τέτοιο δεν θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα τους.¹⁰⁶

Οι Βρετανοί, που όπως είδαμε και παραπάνω, διατήρησαν σε γενικές γραμμές τα οθωμανικά και χριστιανικά κοινωνικά και οικονομικά συστήματα της περιόδου των μιλέτ της Οθωμανικής κυριαρχίας. Οι Βρετανοί μετάφρασαν πολλά

¹⁰⁵ Ronald Storrs, 1925, Orientations, Nicholson & Watson, London, σελ 471

¹⁰⁶ James McHenry, 1987, The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939, Garland Publishing, New York, σελ26

έγγραφα για τα βακούφια και το κτηματολόγιο. Επίσης, χρησιμοποίησαν τον Καδή (και τον Αρχιεπίσκοπο) σε ένα ενδιάμεσο ρόλο μεταξύ των αποικιοκρατών και του μουσουλμανικού πληθυσμού.¹⁰⁷

Το εμπόριο παρέμεινε ελληνικό μονοπώλιο. Πνευματικά οι μουσουλμάνοι παρέμειναν ανενεργοί. Δεν υπήρχε τουρκική εφημερίδα παρά μόνο το 1888 η Sadet που κυκλοφόρησε μόνο μερικούς μήνες. Μέχρι το 1914 είχαν εκδοθεί περίπου 600 βιβλία στα ελληνικά ενώ την ίδια στιγμή τα βιβλία στην τουρκική δεν ξεπερνούσαν τα 50. Τον Σεπτέμβριο του 1919 μερικούς μήνες μετά την απόβαση των ελληνικών δυνάμεων στην Σμύρνη, έκανε την εμφάνιση της η εφημερίδα Dogru Yol (ο Σωστός Δρόμος). Η Dogru Yol και η διάδοχος της Soz (ο Κόσμος) συμμετείχαν ενεργά σε καμπάνια συγκέντρωσης χρημάτων για Τούρκους πρόσφυγες τις περιοχής της Σμύρνης.¹⁰⁸

Για την πολιτική οι μουσουλμάνοι ήταν απαθείς, αν και έδειχναν δυσαρέσκεια σε κινητοποιήσεις για την Ένωση. Αρκετές φορές οι μουσουλμάνοι αντιπρόσωποι στο Νομοθετικό Συμβούλιο δεν ήταν τακτικοί στις συνεδριάσεις και το 1903 οι Ελληνοκύπριοι αντιπρόσωποι εκμεταλλεύτηκαν την απουσία τους για να περάσουν ένα ψήφισμα για την Ένωση. Όπως υποστηρίζει ο Peter Loizos σε όλη την διάρκεια της αγγλοκρατίας ο αγροτικός πληθυσμός γνώριζε μια συνεχή ευημερία, αλλά ήταν ελάχιστη η συμμετοχή τους στην πολιτική.¹⁰⁹

Το 1908 στην Οθωμανική Αυτοκρατορία λαμβάνει χώρα η επανάσταση των Νεότουρκων. Το κίνημα των Νεότουρκων γρήγορα επικρατεί και εδραιώνεται στην Αυτοκρατορία. Μέρος της μουσουλμανικής κοινότητας της Κύπρου ταυτίζεται με τις ιδέες των Νεότουρκων. Το 1909 ιδρύεται στην Λευκωσία ο πολιτιστικός σύλλογος «Ένωση και Πρόοδος», το όνομα δηλαδή του κόμματος των Νεότουρκων. Στη συνέχεια μετονομάστηκε σε «Εστία των Αδελφών» και συνέβαλε στην ανάπτυξη του τουρκοκυπριακού εθνικισμού.¹¹⁰

Οι υποστηρικτές του κινήματος των Νεότουρκων προέρχονται κυρίως από την ελίτ του κοινότητας. Η πλειοψηφία των μουσουλμάνων στην Κύπρο δεν ενστερνίζονται την ιδεολογία των Νεότουρκων και παραμένουν παραδοσιακοί και

¹⁰⁷ *ibid*, σελ.27

¹⁰⁸ *ibid*, σελ.131

¹⁰⁹ Peter Loizos, 1975, *The Greek Gift: Politics in a Cypriot Village*, St. Martin's Press, New York, σελ. 6

¹¹⁰ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, *Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα*, Αθήνα, σελ. 55

σουλτανόφρονες.¹¹¹ Ο Νιαζί Κιζιλγιουρέκ υποστηρίζει ότι οι Βρετανοί στήριζαν τους παραδοσιακούς ισλαμιστές επιδιώκοντας να αποτρέψουν την εθνική αφύπνιση του τουρκοκυπριακού πληθυσμού.

Από την Επανάσταση των Νεότουρκων, ξεκινά σταδιακά η δημιουργία δύο τάσεων στην μουσουλμανική κοινότητα: τους παραδοσιακούς και τους προοδευτικούς. Οι δυο αυτές τάσεις παρατηρούνται και στην μουσουλμανική κυπριακή ελίτ, αλλά η πλειοψηφία της ελίτ τείνει προς το προοδευτικό ρεύμα. Η πλειοψηφία του πληθυσμού ανήκει στο παραδοσιακό ρεύμα.

Τον Σεπτέμβριο του 1911 μια ενωτική διαδήλωση προκάλεσε μια αντιδιαδήλωση τριών χιλιάδων Μουσουλμάνων στην Λευκωσία.¹¹² Το 1912 μετά την ήττα των Οθωμανών από τους Ιταλούς, ο Hill παρατηρεί ότι λαμβάνει χώρα η μοναδική περίπτωση διακοινοτικής βίας στο νησί.¹¹³ Στην Λεμεσό η διακοινοτική βία είχε ως αποτέλεσμα πέντε νεκρούς και 134 τραυματίες.¹¹⁴ Την ίδια χρονιά η Βρετανία προσφέρει την Κύπρο στην Ελλάδα, σε αντάλλαγμα με μια βάση στην Κεφαλονιά. Οι Μουσουλμάνοι αντέδρασαν μέσω του αντιπροσώπου τους στο Νομοθετικό Συμβούλιο Dr. Eyyub Necmettin, αναζητώντας την επιβεβαίωση ότι το Λονδίνο δεν θα εγκατέλειπε την κοινότητα τους.

Οι παραδοσιακοί σουλτανόφρονες συνεργάζονται αρμονικά με τους Βρετανούς. Με την είσοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, η Βρετανία ανακοινώνει ότι δεν ισχύει πλέον η Σύμβαση του 1878 και θα προσαρτήσει το νησί. Η ηγεσία των παραδοσιακών μουσουλμάνων θα χαιρετίσουν αυτή την κίνηση δηλώνοντας στο Υπουργείο των Αποικιών: «Με νομιμοφροσύνη σας παρακαλούμε να ενοποιηθούν οι μουσουλμάνοι της Κύπρου με την Βρετανική Αυτοκρατορία έτσι που να είναι υπό την προστασία της. Πιστεύουμε ότι δεν θα απορριφθεί αυτή η παράκληση μας, διότι οι μουσουλμάνοι της Κύπρου έχουν αποδείξει από το 1878 ότι είναι πιστοί στη Βρετανική Αυτοκρατορία».¹¹⁵

¹¹¹ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 2009, Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ36

¹¹² George Hill, 1972, A History of Cyprus, 1571-1948, v.4 Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 518

¹¹³ *ibid*, σελ 518-19

¹¹⁴ James McHenry, 1987, The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939, Garland Publishing, New York, σελ29

¹¹⁵ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, σελ 56

Οι προοδευτικοί μουσουλμάνοι ήταν ενάντια στην προσάρτηση της Κύπρου στην Βρετανία και υποστήριζαν την επιστροφή του νησιού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μάλιστα, αρκετοί κατά την διάρκεια του Πολέμου συνελήφθησαν από τους Βρετανούς και φυλακίστηκαν.¹¹⁶

Όταν το 1914 η Βρετανία προσάρτησε την Κύπρο, οι Τουρκοκύπριοι υποδέχτηκαν το γεγονός ευχάριστα. Όπως αναφέρει ο Beckingham ακόμα και πριν την ανακοίνωση της προσάρτησης, ο Καδής, ο Μουφτής και ο αντιπρόσωπος στο Νομοθετικό Συμβούλιο İrfan Bey πρότειναν ότι η Βρετανία θα έπρεπε να προσαρτήσει το νησί για να ελευθερώσει τον λαό από τις δολοπλοκίες της Πύλης. Μετά την ανακήρυξη διαβεβαίωσαν τον Έπατο Αρμοστή για την αφοσίωση τους.

Η προσάρτηση αναπόφευκτα είχε δυσμενή επίδραση στην θέση των μουσουλμάνων, χάνοντας κάθε προνομιακό στάτους που είχαν λόγω της κυριαρχίας του Σουλτάνου στο νησί. Οι Τούρκοι ήταν τώρα εχθροί και οι Έλληνες σύμμαχοι στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τον Οκτώβριο του 1915 η Βρετανία προσφέρει πάλι την Κύπρο στην Ελλάδα. Οι Μουσουλμάνοι εξέφρασαν μέσω του Musa İrfan Bey, τους φόβους τους ότι θα έχουν την ίδια τύχη που είχαν οι μουσουλμάνοι στην Κρήτη μετά την ένωση της τελευταίας με την Ελλάδα.¹¹⁷

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο η κυπριακή οικονομία και κοινωνία αρχίζει το πέρασμα της προς τον εκσυγχρονισμό. Ο ρυθμός αύξησης των πόλεων αυξάνεται. Η οικονομική αλλαγή και η κοινωνική κινητοποίηση, αργή αλλά σταθερή ήταν προϋπόθεση για όξυνση των εθνικιστικών απαιτήσεων.¹¹⁸

Εξαιτίας του «φόβου» ότι οι Ελληνοκύπριοι θα έστελναν αντιπροσωπεία στο Παρίσι για τα Συνέδρια μετά τον Πόλεμο, Μουσουλμάνοι συγκεντρώθηκαν στην Λευκωσία και σχημάτισαν την πρώτη Τουρκοκυπριακή Εθνοσυνέλευση στις 11 Δεκεμβρίου του 1918.¹¹⁹

¹¹⁶ *ibid*, σελ 56

¹¹⁷ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ 33

¹¹⁸ Paschalis Kitromilides, *From Coexistence to Confrontation: The Dynamics of Ethnic Conflict in Cyprus*, στο Attalides M. (ed), 1977, *Cyprus Reviewed*, Cyprus: Jus Cypri Association, Nicosia, σελ 41

¹¹⁹ James McHenry, 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York, σελ 130

Οι Τουρκοκύπριοι, σύμφωνα με την απογραφή του 1921, αποτελούσαν το ένα έκτο του πληθυσμού.¹²⁰ Συγκριτικά με τους Ελληνοκυπρίους, οι Τουρκοκύπριοι ήταν περισσότερο συγκεντρωμένοι στις πόλεις.

Όπως δείχνει και ο Πίνακας 2 (βλ Παράρτημα) σε καμία περιοχή του νησιού οι Τουρκοκύπριοι δεν ήταν πλειοψηφία. Τα Τουρκοκυπριακά χωριά είναι αδύνατο να τα ξεχωρίσει κάποιος μόνο από το όνομα.¹²¹ Ο Beckingham παρατηρεί ότι τα Ελληνοκυπριακά και τα Τουρκοκυπριακά χωριά διαφέρουν λίγο στην «εμφάνιση». Η μόνη διαφορά έγκειται στο αν έχουν Εκκλησία ή τζαμί. Υπάρχουν αρκετοί μουσουλμάνοι που μιλούσαν σαν πρώτη γλώσσα την ελληνική και ήταν πολύ χρήσιμοι για τις εμπορικές συναλλαγές με τους Ελληνοκύπριους. Αντιθέτως με την διαφορά που έχει η ελληνοκυπριακή διάλεκτος με την ελληνική, η τουρκοκυπριακή μοιάζει πολύ με την τουρκική που ομιλείται στην Τουρκία.¹²²

Μετά την μικρασιατική εκστρατεία και την μικρασιατική καταστροφή ακολούθησε η Συνθήκη της Λοζάννης του 1923. Με την Συνθήκη αυτή η Τουρκία αναγνώρισε την προσάρτηση της Κύπρου στην Βρετανία. Το μεγάλο ερώτημα που προκύπτει είναι το εάν η νεοσύστατη Δημοκρατία της Τουρκίας του Κεμάλ παραιτείται και από όλα τα δικαιώματα της στην Κύπρο.

Οι απόψεις δίστανται και για την αντίληψη που είχε ο Κεμάλ για την Κύπρο. Ο Κεμάλ ενθάρρυνε Μουσουλμάνους από την Κύπρο να μεταναστεύσουν και να εγκατασταθούν στην Ανατολία. Η ετήσια Έκθεση του Βρετανικού Υπουργείου Αποικιών το 1927 δηλώνει ότι από το 1924 περίπου 5000 μετανάστευσαν στην Τουρκία. Όμως, η Έκθεση του 1928 υποστηρίζει ότι αρκετοί μετανάστες επέστρεψαν. Όπως επισημαίνει ο Νιαζί Κιζιλγιουρέκ οι Βρετανοί ήταν αντίθετοι με την μετανάστευση και υποστήριζαν την παραμονή των μουσουλμάνων στην Κύπρο ως αντίβαρο στις απαιτήσεις των Ελληνοκυπρίων για Ένωση.

Η σύγκρουση, που είδαμε παραπάνω, μεταξύ παραδοσιακών και προοδευτικών μουσουλμάνων εντάθηκε με την ίδρυση της Τουρκίας από τον Κεμάλ. Η νίκη του Κεμάλ στην Σμύρνη το 1922 γιορτάστηκε σε συγκέντρωση στην Λευκωσία.¹²³ Ωστόσο, οι μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ που προωθούνταν στην Τουρκία

¹²⁰ *ibid*, σελ 116

¹²¹ Charles F. Beckingham, 1957, 'The Turks of Cyprus', *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 87 (2), σελ 166

¹²² *ibid*

¹²³ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, *Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα*, Αθήνα, σελ 56

είχαν μικρή απήχηση στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα και υιοθετήθηκαν σταδιακά και εθελοντικά από μια μερίδα της κοινότητας.¹²⁴

Το 1925 η Κύπρος ανακηρύσσεται Αποικία του Στέμματος (Crown Colony) και ο Ύπατος Αρμοστής μετονομάστηκε σε Κυβερνήτη (Governor). Το Σύνταγμα του 1925 και πάλι θα βασιστεί στο «διαίρει και βασίλευε».¹²⁵ Ο αριθμός των μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου αυξάνεται (αναλυτικά βλ προηγούμενο κεφάλαιο) αλλά συνεχίζεται η χρησιμοποίηση των Τουρκοκύπριων αντιπροσώπων ενάντια στους πλειοψηφούντες Ελληνοκύπριους. Ο αριθμός των ελληνοκύπριων αντιπροσώπων θα ήταν ίσος με το άθροισμα των μελών της μουσουλμανικής κοινότητας και των διορισμένων από τον Κυβερνήτη. Σε περίπτωση ισοψηφίας, η ψήφος του Κυβερνήτη θα είναι καθοριστική.

Με το τέλος της οθωμανικής κυριαρχίας του νησιού, η μουσουλμανική κοινότητα έχασε αρκετά στην οργάνωση της. Μέχρι τότε η Πύλη διόριζε τον Μούφτη και τους υπερασπιστές των βακουφιών. Η Βρετανία αποφάσισε να αναλάβει αυτόν τον ρόλο ο Κυβερνήτης. Κατά αυτόν τον τρόπο, οι εύποροι και μορφωμένοι μουσουλμάνοι έπρεπε να «εξαγγλιστούν», ώστε να αποτρέψουν την Ένωση.

Η «διχαστική» πολιτική της Βρετανίας χρονολογείται από το Αποικιακό Σύνταγμα του 1925, όταν έγινε διάκριση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.¹²⁶ Ο Joseph Joseph θεωρεί ότι ένας από τους παράγοντες που συνέβαλαν στην διατήρηση των γλωσσικών, πολιτιστικών και θρησκευτικών χαρακτηριστικών ήταν η πολιτική του διαίρει και βασίλευε.¹²⁷

Το Τουρκοκυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν υπό τον έλεγχο της Βρετανικής Διοίκησης, αντίθετα προς το αντίστοιχο Ελληνοκυπριακό.¹²⁸ Υπαγόταν στον «δημοσίως επιχορηγούμενων μέσης παιδείας νόμο» και χρηματοδοτούταν από

¹²⁴ Michael Attalides, 1979, Cyprus: Nationalism and International Politics, Q Press, Edinburgh, σελ 43

¹²⁵ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, σελ 54

¹²⁶ William Mallinson, 2005, Κύπρος μια Ιστορική Προοπτική, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ 42

¹²⁷ Joseph Joseph, 1999, Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics, MacMillan Press Ltd, London, σελ 18

¹²⁸ Michael Attalides, 1979, Cyprus: Nationalism and International Politics, Q Press, Edinburgh, σελ 42

την Κυβέρνηση.¹²⁹ Επίσης, το ίδρυμα του Ενκαφ ελέγχεται από την βρετανική διοίκηση.¹³⁰

Το Οκτώβριο του 1931 υπήρξε μια μεγάλη αναταραχή στο νησί, που κατέληξε στο κάψιμο του σπιτιού του Κυβερνήτη στην Λευκωσία και είχε έξι νεκρούς, τριάντα τραυματίες, ενώ περισσότεροι από δύο χιλιάδες συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν. Οι βρετανικές αρχές μετά τα Οκτωβριανά του 1931, διέλυσαν το Νομοθετικό Συμβούλιο και έκτοτε κυβερνούσαν με διατάγματα.

Υπάρχει μια διάσταση απόψεων στην σχετική βιβλιογραφία σχετικά με τον ρόλο Τουρκοκυπρίων στην εξέγερση του 1931. Η στάση των Τουρκοκυπρίων έχει χαρακτηριστεί ουδέτερη και αμέτοχη. Ο Necati Bey κάλεσε τους Τουρκοκυπρίους να μην αναμειχθούν στις ταραχές γιατί «οι Έλληνες αδελφοί μας απαιτούν μόνο αυτό που είναι δικαίωμα τους».¹³¹ Άλλοι Τουρκοκύπριοι ηγέτες κάλεσαν την κοινότητα τους να μείνει αμέτοχοι και να συμπράττουν με την βρετανική πολιτική. Ο Ατταλίδης υποστηρίζει ότι οι Τουρκοκύπριοι ηγέτες και η Τουρκία υποδέχθηκαν τα καταπιεστικά μέτρα που έλαβαν οι Βρετανοί κατά των Ελλήνων εθνικιστών. Ωστόσο, δεν εξαιρέθηκαν από τα μέτρα που λήφθηκαν.¹³²

Άγγλος αξιωματούχος διαπίστωνε σε κυβερνητικό έγγραφο σχετικά με την εξέγερση: «Η κίνηση για την επιστροφή της Κύπρου στην Ελλάδα υπάρχει από μακρού και απολαμβάνει της υποστήριξης του συνόλου του πληθυσμού, με εξαίρεση τους αξιωματούχους και τους Τούρκους μουσουλμάνους».¹³³

Ο Κατσιαούνης τονίζει ότι: «ενώ κατά την περίοδο πριν τα Οκτωβριανά η ανάδειξη σε δημόσιο αξίωμα προϋπόθετε την υποστήριξη του εκλογικού σώματος, με την αναστολή του συντάγματος, οι κάτοχοι των αξιωμαίων διορίζονταν απευθείας από την αποικιακή εξουσία, με βασικό κριτήριο την ετοιμότητα τους να εφαρμόσουν τη βρετανική πολιτική στα θέματα εσωτερικής διακυβέρνησης. Τα ανώτατα αξιώματα τα οποία προορίζονταν για Κύπριους, δηλαδή θέσεις στα δημοτικά συμβούλια και

¹²⁹ «Οι εν Κύπρω Τούρκοι εισφέρουν εις τον Δημόσιον Προϋπολογισμό μόνο τα 4% και απορροφούν εξ αυτού τα 34%», *Ελευθερία*, 01/06/1957

¹³⁰ Michael Attalides, 1979, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, Q Press, Edinburgh, σελ 41-42

¹³¹ Stavros Panteli, 2000, *A History of Cyprus*, East-West Publications, London, σελ 131

¹³² Michael Attalides, 1979, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, Q Press, Edinburgh, σελ 45

¹³³ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, *Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα*, Αθήνα, σελ 47

στο Συμβουλευτικό Σώμα, στελεχώθηκαν, επομένως από πρόσωπα προερχόμενα από την ιθύνουσα αστική τάξη της εποχής».¹³⁴

Η Αναγνωστοπούλου παρατηρεί ότι: «ο κεμαλικός τουρκισμός των Τουρκοκυπρίων δεν λειτουργεί διχοτομικά ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Αντιθέτως μάλιστα, το αντιαποικιακό (αντιιμπεριαλιστικό) πνεύμα που καλλιεργεί λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στις δύο κοινότητες, αφού ο κεμαλισμός εκείνης της περιόδου έχει αντιιμπεριαλιστικό (αντιαποικιακό) χαρακτήρα εναντίον των Μεγάλων Δυνάμεων».¹³⁵

Ο Τουρκοκύπριος ακαδημαϊκός Νιαζί Κιζιλγιουρέκ υποστηρίζει ότι η δεκαετία του 1930 ήταν η κρισιμότερη για την ανάπτυξη της κοσμικής τουρκικής ταυτότητας ανάμεσα στην μουσουλμανική κοινότητα του νησιού. Την περίοδο της Παλμεροκρατίας στην ηγεσία της Τουρκοκυπριακής κοινότητας κυριαρχούν οι παραδοσιακοί. Οι προοδευτικοί Τουρκοκύπριοι ηγέτες από την θέση της αντιπολίτευσης υποστήριζαν συγκρατημένα ελληνοκυπριακές ενέργειες προς τον εκδημοκρατισμό του συστήματος διακυβέρνησης.¹³⁶

Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα δεν εκπροσωπείται από μια γραφειοκρατική τάξη όπως η ελληνοκυπριακή. Ο Ατταλίδης παρατηρεί ότι οι Τουρκοκύπριοι εξέφραζαν τους φόβους τους σχετικά με την επικράτηση των Ελλήνων μέσω της αφοσίωσης στην Βρετανική Διοίκηση και την Ισλαμική αλληλεγγύη.¹³⁷

Όπως και η Τουρκική κοινωνία της δεκαετίας του 1920, έτσι και η Τουρκοκυπριακή κοινότητα κυριαρχούταν από τους αποκαλούμενους παραδοσιακούς μουσουλμάνους. Μόνο μια μικρή μουσουλμανική Ελίτ υποστήριζε της κοσμικές αντιλήψεις του Κεμάλ για παραμερισμό του Ισλάμ. Οι Βρετανοί αποικιοκράτες συνεργάστηκαν περισσότερο με τους παραδοσιακούς Μουσουλμάνους. Οι κοσμικοί Μουσουλμάνοι που συμμετείχαν στο Νομοθετικό Συμβούλιο το 1930 ψήφισαν στο πλευρό των Ελληνοκυπρίων. Ο Necati Bey με την ψήφο του στο πλευρό των Ελληνοκυπρίων οδηγεί σε κατάρρευση του συνταγματικού συστήματος που βασιζόταν στην πολιτική του «διαίρει και βασίλευε». Η εσωτερική

¹³⁴ Ρολάνδος Κατσιαούνης, 2000, Η διασκεπτική, 1946-1948 : με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία σελ 42

¹³⁵ Σία Αναγνωστοπούλου, 2004, Τουρκικός Εκσυγχρονισμός, Βιβλιόραμα, Αθήνα, σελ 177

¹³⁶ Ρολάνδος Κατσιαούνης, 2000, Η διασκεπτική, 1946-1948 : με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία σελ 53-55

¹³⁷ Michael Attalides, 1979, Cyprus: Nationalism and International Politics, Q Press, Edinburgh, σελ 41

σύγκρουση στην μουσουλμανική κοινότητα θα λήξει μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου με την επικράτηση των κοσμικών.

Οι κοσμικοί κεμαλιστές αιτούν τον κοινωνικό εκσυγχρονισμό και κοσμικές μεταρρυθμίσεις. Το εκπαιδευτικό σύστημα που στηρίζεται σε Τούρκους δασκάλους, προωθεί και αναπτύσσει τον τουρκικό εθνικισμό. Ενδεικτικό της εθνικιστικής εκπαίδευσης είναι ότι οι μετέπειτα τουρκοκύπριοι ηγέτες όπως ο Ντεκτάς, ο Τουρκές και ο Κιουτσούκ κάνουν πάντοτε ειδική μνεία για τους δασκάλους τους για την ανάπτυξη της τουρκικής συνείδησης. Ο Ραούφ Ντενκτάς έχει δηλώσει σε συνέδριο το 1995 χαρακτηριστικά: «Είμαι παιδί της Ανατολίας. Τα πάντα σε μένα είναι Τούρκικα. Οι ρίζες μου είναι στην Κεντρική Ασία. Είμαι Τούρκος στην γλώσσα μου, στον πολιτισμό και την ιστορία».¹³⁸

Ένα Τουρκικό Εθνικιστικό Κίνημα αναδύθηκε σταδιακά στην Κύπρο από την δεκαετία του 1930. Η επιτυχία της επανάστασης του Κεμάλ και η εξέγερση του 1931 ήταν παράγοντες που επηρέασαν την ανάπτυξη του κινήματος. Ο Beckingham υποστηρίζει ότι οι μουσουλμάνοι Κύπριοι εύκολα δέχτηκαν τις μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ που εισήγαγε στην Τουρκία. Το φέσι και η πολυγαμία έγιναν σπάνια φαινόμενα και στην Κύπρο. Όλα τα βιβλία που εκδόθηκαν μετά το 1929 χρησιμοποιούσαν τα νέο τουρκικό αλφάβητο.

Ο Πασχάλης Κιτρομιλίδης υποστηρίζει ότι το τουρκοκυπριακό κίνημα γεννιέται στα τέλη της δεκαετίας του `30, όταν εκδίδεται η ιστορία της Κύπρου στα τουρκικά από τον Fikret Alasya. Χαρακτηρίζει το κίνημα ως σύμπτωμα από τις εθνικιστικές επιρροές του κεμαλισμού στην Κύπρο.¹³⁹

Ο Morag υποστηρίζει ότι ο Τουρκοκυπριακός εθνικισμός γεννήθηκε αποκλειστικά ως αντίδραση ενάντια στον Ελληνικό εθνικισμό στο νησί και στο ενωτικό κίνημα.¹⁴⁰

¹³⁸ Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, 1999, Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, σελ 36

¹³⁹ Paschalis Kitromilides, From Coexistence to Confrontation: The Dynamics of Ethnic Conflict in Cyprus, στο Attalides M. (ed), 1977, Cyprus Reviewed, Cyprus: Jus Cypri Association, Nicosia, σελ 66

¹⁴⁰ Nadav Morag, 2004, 'Cyprus and the Clash of Greek and Turkish Nationalisms', Nationalism and Ethnic Politics, 10:595- 624

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ρίζα του Κυπριακού προβλήματος δεν βρίσκεται σε κάποια προαιώνια εθνοτική σύγκρουση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Πριν την επικράτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και την Γαλλική Επανάσταση δεν υπήρχε η έννοια του έθνους και του εθνικισμού.

Η Βρετανία εφάρμοσε και στην Κύπρο την πάγια πολιτική των αυτοκρατοριών, του «διαίρει και βασίλευε». Ο ρόλος της Βρετανίας στην γέννηση και εξέλιξη του Τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο ήταν σπουδαίος και καθοριστικότερος από τον ρόλο που έπαιξε η ανάπτυξη του ελληνοκυπριακού εθνικισμού. Αυτή είναι και η βασική θέση της παρούσας μελέτης. Ο τουρκικός εθνικισμός στην Κύπρο δεν αναπτύχθηκε μόνο ως αντίδραση στον ελληνοκυπριακό, αλλά υποστηρίχθηκε σταθερά και προμελετημένα από την βρετανική αποικιοκρατική πολιτική.

Η Βρετανία χρησιμοποίησε την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε». Οι Τουρκοκύπριοι ήταν τα ευνοημένα παιδιά των Βρετανών. Το ζητούμενο ήταν ο προσεταιρισμός μιας μερίδας πληθυσμού, ώστε να οξύνει τους διαχωρισμούς και τις αντιθέσεις των δύο κοινοτήτων. Οι σχέσεις που ανέπτυξαν οι δύο κοινότητες στην Κύπρο με τους αποικιοκράτες ήταν ασύμμετρες.

Ο τουρκικός εθνικισμός γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στο νησί με τις ευλογίες των αποικιοκρατών. Καθυστέρησε πολύ να αναπτυχθεί, σε σχέση με τον ελληνοκυπριακό. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μόλις το 1923 ιδρύθηκε το κράτος της Τουρκίας με την επικράτηση του τουρκικού εθνικισμού.

Ο εθνικισμός όπως και κάθε άλλη ιδεολογία, κατά τον Κονδύλη, ωφελεί τους ιδιοτελείς και προπαγανδίζεται από τους αφελείς.

Το εθνικιστικό κίνημα των Τουρκοκυπρίων έγινε μαζικό μόλις την δεκαετία του 1950, σε αντίθεση με τον εθνικισμό που εκδήλωσε η Ελληνοκυπριακή κοινότητα πολύ νωρίτερα. Αναμφισβήτητα, ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός συνέβαλε στην ανάπτυξη ταυτότητας και συνείδησης ανάμεσα στην μουσουλμανική κοινότητα. Υπάρχει διάσταση απόψεων ως προς τον βαθμό που συνέβαλε και εάν ήταν ο μόνος καθοριστικός παράγοντας. Οι ακαδημαϊκοί που έχουν βιαστεί να πάρουν θέση

αναδεικνύοντας την ανάπτυξη του τουρκικού εθνικισμού ως αντίδραση στον ελληνικό, θα πρέπει να δώσουν πολλές πειστικές απαντήσεις ως προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την εξέλιξη του κατά την διάρκεια της αποικιοκρατίας. Ωστόσο, πρέπει πάντοτε να έχουμε στο νου μας ότι στις κοινωνικές επιστήμες δεν υπάρχει απόλυτη αλήθεια και όλα τα συμπεράσματα είναι σχετικά.

Σαν δεδομένο πλέον τείνει να προβάλλεται ότι στην Κύπρο υπήρχαν ανέκαθεν δύο κοινότητες, δύο πολιτισμοί τόσο διαφορετικοί που είναι αδύνατο να συμβιώσουν ειρηνικά. Άλλωστε αυτή η άποψη συμβαδίζει και με το zeitgeist της εποχής, όπως η Σύγκρουση των Πολιτισμών (βλ το βιβλίο του Samuel Huntington) και το «αγεφύρωτο» χάσμα μεταξύ Δύσης και Ισλάμ.

Σήμερα, υπάρχει η διαφωνία σχετικά με το εάν υπάρχουν στο νησί δύο κοινότητες άνισες ως προς το μέγεθος τους, ή μια πλειοψηφία και μια μειοψηφία. Η διαφωνία αυτή είναι κρίσιμη ως προς το ζήτημα της εφαρμογής του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης.

Έχει επικρατήσει στους ακαδημαϊκούς κύκλους ότι η εφαρμογή της πολιτικής του «διαίρει και βασίλευε» των Βρετανών άρχισε το 1955 όταν προσκάλεσαν την Τουρκία σαν ενδιαφερόμενο μέρος, καθιστώντας το Κυπριακό τουρκικό εθνικό θέμα. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να στρέψει την προσοχή μερικές δεκαετίες νωρίτερα ώστε να αναδείξει τον βρετανικό ρόλο στην γέννηση και την εξέλιξη του τουρκοκυπριακού εθνικισμού στην μουσουλμανική κοινότητα της Κύπρου.

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ, η σύγκρουση των δύο εθνικισμών στο νησί, οι συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου και η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας πρέπει να εντάσσονται σε μια ευρύτερη ιστορική προοπτική και να εξετάζονται ως συνέχεια και αποτέλεσμα προηγούμενων πραγματικοτήτων. Άλλωστε, ο διαχωρισμός μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής είναι τεχνητός. Όπως καταλήγει και ο Πασχάλης Κιτρομιλίδης, οι καθοριστικοί παράγοντες για την κλιμάκωση της σύγκρουσης στην Κύπρο ήταν εξωτερικοί και όχι εσωτερικοί.

Το σπουδαιότερο που πρέπει να έχει στο νου του κάθε ένας που μελετάει τα ιστορικά γεγονότα και τις εκάστοτε εξελίξεις στην Κύπρο, είναι ότι αυτά είναι άμεσα συνδεδεμένα και επηρεάζονται από τα δρώμενα στο περιφερειακό υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Η εξέταση και η ανάλυση πρέπει να γίνεται και στα τρία επίπεδα ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων.

Μάλιστα η χρονική συγκυρία δεν θα μπορούσε να είναι καλύτερη. Για πρώτη φορά μετά την «ανεξαρτησία» της Κύπρου, οι ηγέτες και των δύο πλευρών προέρχονται από την αριστερά. Οι προσδοκίες μεγάλες, οι δυνατότητες μικρές.

Η εργασία κλείνει με την γνωστή ρήση του ιστορικού George Santayana «ότι όσοι ξεχνούν την ιστορία, είναι καταδικασμένοι να την επαναλάβουν».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΠΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αναγνωστοπούλου, Σ 2004, Τουρκικός Εκσυγχρονισμός: Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στην Δαιδαλώδη διαδρομή του Κεμαλισμού, Βιβλιόραμα, Αθήνα
- Άντερσον, Μπ 1997, Φαντασιακές Κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του Εθνικισμού, Νεφέλη, Αθήνα
- Αρβανιτόπουλος, Κ 1997, Κράτος-έθνος και εθνικισμός, Επίκεντρα, τεύχος 3
- Ατταλίδης, Μ. 1981, 'Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκύπριους' στο Γ. Τενεκίδης και Γ. Κρανιδιώτης Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα
- Κατσιαούνης, Ρ 2000, Η διασκεπτική, 1946-1948 : με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία
- Κιζιλγιουρέκ, Ν 2009, Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό, Παπαζήσης, Αθήνα
- Κιζιλγιουρέκ, Ν 1999, Κύπρος: το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα, Αθήνα
- Κονδύλης, Π 1998, Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα, Θεμέλιο, Αθήνα
- Μαρξ, Μ 1978, Το Κεφάλαιο, τ. Α', Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα
- Παπαγεωργίου, Σ 1996, Η Πρώτη Περίοδος της «Αγγλοκρατίας» στην Κύπρο, 1878-1914, Παπαζήσης, Αθήνα
- Τερλεξής, Π 1971, Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού, Ράππα, Αθήνα
- Φαλιέρου, Α 2003, Ο Ζίγια Γκιόκάλπ και η ανάδυση του τουρκικού εθνικισμού, Δοκιμές, τεύχος 11-12, Άνοιξη 2003

- Χατζηβασιλείου, Ε 1998, Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960. Η Συνταγματική Πτυχή, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα,
- Χόλλαντ, Ρ 1999, Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας, Ποταμός, Αθήνα
- Berstein S, Milza P, 1997, Ιστορία της Ευρώπης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα Τόμος 2
- Clogg, R 1999, Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας, Καρδαμίτσα, Αθήνα
- Hobsbsbawn, Ε1994, Έθνη και Εθνικισμός, Καρδαμίτσα, Αθήνα
- Kedourie, Ε 1999, Ο Εθνικισμός, Κατάρτι, Αθήνα
- Landau, J M 1995, Παντουρκισμός, Θετίλη, Αθήνα
- Lewis, Β 2001, Η ανάπτυξη της σύγχρονης Τουρκίας, τόμος 1 και 2, Παπαζήσης, Αθήνα
- Mallinson, W 2005, Κύπρος μια Ιστορική Προοπτική, Παπαζήσης, Αθήνα
- Renan, Ε 1993, Τι είναι Έθνος; Πολίτης, τεύχος 121
- Weber, Μ 1997, Εθνοτικές σχέσεις και Πολιτικές κοινότητες, Κένταυρος, Αθήνα
- Woolf, S 1999, Ο Εθνικισμός στην Ευρώπη, Θεμέλιο, Αθήνα
- McCrome, D 2000, Η κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι αυριανοί μας πρόγονοι, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Zurcher, Ε 2004, Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Ξενόγλωσση

- Akçam, T 2007. A Shameful Act: The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility, Constable & Robinson Ltd., London
- Apeyitou, E 2003, 'Turkish-Cypriot nationalism: its history and development (1571-1960)', *Cyprus Review*, 15 (1), 67-98
- Asmussen, J. 1996, 'Life and strife in mixed villages: some aspects of inter-ethnic relations in Cyprus under British rule', *Cyprus Review*, 8 (1), 101-110
- Attalides, M. (ed.) 1977, *Cyprus Reviewed*, Jus Cypri Association, Nicosia
- Attalides, M. 1977, 'The Turkish Cypriots: Their Relations to the Greek Cypriots in Perspective', in M. Attalides (ed.) *Cyprus Reviewed*. Nicosia: Jus Cypri Association, pp.71-97
- Attalides, M. 1979, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, Q Press., Edinburgh
- Beckingham, C. F. 1957, 'Islam and Turkish nationalism in Cyprus', *Die Welt des Islam*, 5, 65-83.
- Beckingham C. F. 1957, 'The Turks of Cyprus', *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 87 (2), 165-174.
- Breuilly, J. 1982, *Nationalism and the State*, Manchester University Press, Manchester
- Fouskas V. Tackie A. 2009, *Cyprus: The post-imperial constitution*, Pluto Press, London
- Gellner, E. 1983, *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford
- Georghallides, G.S. 1979, *A political and administrative history of Cyprus, 1918-1926: with a survey of the foundations of British rule*. Nicosia: Cyprus Research Centre.

- Georgallides, G S 1977, "Turkish and British Reactions to the Emigration of the Cypriot Turks to Anatolia, 1924- 1927" *Balkan Studies*, 19
- Hale, H. E. 2004, 'Explaining ethnicity', *Comparative Political Studies*, 37 (4), 458-485.
- Hall J, 1993, 'Nationalisms: classified and explained', *Daedalus*, 122(3)
- Hill, Sir G. F. 1972, *A history of Cyprus*, Cambridge University Press, Cambridge
- Hitchens, C. 1989, *Hostage to history: Cyprus from the Ottomans to Kissinger*, Noonday Press, New York
- Hobson, J A 2005, *Imperialism. A study*, Cosimo, New York
- Hutchinson, J 2005, *Nations as Zones of Conflict*, Sage Publications, London
- Hutchinson-Smith 1994, John Hutchinson and Anthony D. Smith, 1994 *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, New York
- Joseph, J. S. 1999, *Cyprus: Ethnic conflict and international politics: from independence to the threshold of the European Union*, Macmillan Press Ltd, London
- Kitromilides P, 'From Coexistence to Confrontation: The Dynamics of Ethnic Conflict in Cyprus', στο Attalides M. (ed), 1977, *Cyprus Reviewed*, Cyprus: Jus Cypri Association, Nicosia
- Kohn, H. 1967, *Prelude to Nation-states: The French and the German Experience 1789- 1815*, Van Nostrand, New York
- Kyriakides, S 1968, *Cyprus: Constitutionalism and Crisis Government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- Loizos, P 1975, *The Greek Gift: Politics in a Cypriot Village*, St. Martin's Press, New York
- Loizos, P. 1988, 'Intercommunal Killing in Cyprus', *Man*, 23 (4), 639-653

- Mavratsas, C. 1999, 'National identity and consciousness in everyday life; towards a sociology of knowledge of Greek-Cypriot', *Nations and Nationalism*, 5 (1), 91-104
- McHenry, J 1987, *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939*, Garland Publishing, New York
- Melamid, A, 1956, "The Geographical Distribution of Communities in Cyprus", *Geographical Review* 46
- Morag, N 2004, 'Cyprus and the Clash of Greek and Turkish Nationalisms', *Nationalism and Ethnic Politics*, 10:595- 624
- Negri, A, Hardt, M 2001, *Empire*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts
- Orr, Captain C. W. J. 1972, *Cyprus under British rule*, Zeno Publishers, London
- Panteli, S 2000, *A History of Cyprus*, East-West Publications. London
- Plaza, G 1965, *Report of the UN mediator on Cyprus*, Public Information Office, Nicosia
- Pollis, A 1973, 'Intergroup Conflict and British Colonial Policy: The Case of Cyprus', *Comparative Politics*, 5 (4), 575-599
- Pollis, A 1996, 'The social construction of ethnicity and nationality: the case of Cyprus', *Nationalism and Ethnic Politics*, 2 (1), 67-90
- Pollis, A 1998, 'The Role of Foreign Powers in Structuring Ethnicity and Ethnic Conflict in Cyprus', in V. Calotychos (ed.) (1998) *Cyprus and its people: nation, identity and experience in an unimaginable community, 1955-1997*. Boulder, Colo.: Westview Press, pp.85-102
- Said, E 1994, *Culture and Imperialism*, Vintage, New York
- Seton-Watson, H 1977, *Nations and States*, Methuen, London

- Smith, A. D. 1992, 'National identity and the idea of the European unity', *International Affairs*, 68 (1), 55-76
- Smith, A. D. 1996, 'Culture, Community and Territory: The Politics of Ethnicity and Nationalism', *International Affairs*, 72 (3), 445-458
- Smith, A. D. 1999, *Myths and Memories of the Nation*, Oxford University Press, Oxford
- Storrs, R 1925, *Orientalisms*, Nicholson & Watson, London
- Tachau, F 1959, 'The Face of Turkish Nationalism as Reflected in the Cyprus Dispute', *Middle East Journal*, 13, 262-272.
- Toynbee, A 1932, "Cyprus, the British Empire and Greece." *Survey of International Affairs 1931*, Oxford University Press, London
- Yavuz, M. H. 1991, 'The evolution of ethno-nationalism in Cyprus under the Ottoman and British systems', *Cyprus Review*, 3 (2), 57-79.
- Weston Markides, D 2003, 'Cyprus since 1878: A Permanent State of Uncertainty', στο Vassilis Fouskas Heinz Richter (eds), *Cyprus and Europe. The Long Way Back*, Bibliopolis, Mannheim und Mohnesee

Παράρτημα

Πίνακας 1: Πληθυσμός Κυπριακών Πόλεων, 1946.

Πόλη	Τούρκοι	Έλληνες
Αμμόχωστος	2500	13100
Κερύνεια	550	2200
Λάρνακα	2900	10700
Λεμεσός	3400	18950
Λευκωσία	10400	20300
Πάφος	2150	3600

Πηγή: The Turks of Cyprus, C.F. Beckingham The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, Vol. 87, No. 2 (Jul.- Dec. 1957) σελ165

Πίνακας 2: Κατανομή πληθυσμού 1946

Περιοχή	Τουρκικά Χωριά	Ελληνικά Χωριά	Μεικτά Χωριά	Σύνολο
Αμμόχωστος	24	47	26	97
Κερύνεια	8	29	10	47
Λάρνακα	8	28	23	59
Λεμεσός	7	87	19	113
Λευκωσία	27	105	45	177
Πάφος	38	73	23	134
Σύνολο	112	369	146	627

Πηγή: The Turks of Cyprus, C.F. Beckingham The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, Vol. 87, No. 2 (Jul.- Dec. 1957) σελ165

Πίνακας 3: Αναλογία "Ελλήνων" προς "Τούρκων" στην Κύπρο στις περιοδικές πληθυσμιακές απογραφές

Χρόνος Απογραφής	Αναλογία Ελλήνων προς Τούρκων
1881	3,3 :1
1891	3,3 :1
1901	3,56: 1
1911	3,8 : 1
1921	3,99 :1
1931	4,3: 1
1946	4,48 :1
1956	4,52: 1
1960	4,3 :1
1973	4,3 :1

Πηγή: "Population by Location, Race and Sex, and Demographic Report," στο Census of Population and Agriculture, Vol. 1 Republic of Cyprus, State Archives, Vol. 7/9, No 4 (Nicosia: Department of Statistics and Research, Republic of Cyprus, State Archives). στο Nadav Morag, 2004, 'Cyprus and the Clash of Greek and Turkish Nationalisms', Nationalism and Ethnic Politics, 10

Πινάκας 4: Πληθυσμός βάση θρησκείας

Θρησκεία	1881	1891	1901	1911	1921	1931	1946	1960
Έλληνες Ορθόδοξοι	73.9	75.8	77.1	78.2	78.8	79.5	80.2	77.0
Μουσουλμάνοι	24.4	22.9	21.6	20.6	19.8	18.5	17.9	18.3
Αρμένιοι Γρηγοριανοί	0.1	0.1	0.2	0.2	0.4	1.0	0.8	0.6
Ρωμαιοκαθολικοί	1.1	0.4	0.4	0.3	0.3	0.7	0.2	0.8
Μαρωνίτες	-	0.6	0.5	0.4	0.4	0.7	0.5	0.5
Άλλοι	0.5	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.4	2.8

Πηγή: Paschalis Kitromilides, From Coexistence to Confrontation: The Dynamics of Ethnic Conflict in Cyprus, στο Attalides M. (ed), 1977, Cyprus Reviewed, Cyprus: Jus Cypri Association, Nicosia, σελ 61

Πίνακας 5: Κατάλογος Ύπατων Αρμοστών και Κυβερνητών, 1878- 1960.

	Διοικητές
1878	Garnet Wolseley, αργότερα Lord Wolseley
1879	Robert Biddulph
1886	Henry Buiwer
1892	Walter Sendall
1898	William Haynes- Smith
	Ύπατοι Αρμοστές
1900	William Haynes-Smith
1904	Charles King-Harman
1911	Hamilton Goold-Adams
1915	John Clauson
1920	Malcolm Stevenson
	Κυβερνήτες
1925	Malcolm Stevenson
1926	Ronald Storrs
1932	Reginald Stubbs
1933	Herbert Palmer
1939	William Battershill
1941	Charles Woolley
1946	Reginald Flietcher, αργότερα Lord Winster
1949	Andrew Wright
1954	Robert Armitage
1955	John Harding, αργότερα Lord Petheron
1957	Hugh Foot, αργότερα Lord Caradon

Πηγή: Stavros Panteli, 2000, A History of Cyprus, East-West Publications, London, σελ 374

Χάρτης: Κύπρος και Ανατολική Μεσόγειος

EASTERN MEDITERRANEAN

Defence Geographic Centre, GSGS 12638, Edition 1, May 2005 74:05

For briefing purposes only. Maps produced by DGI are not to be taken as necessarily representing the views of the UK Government on boundaries or political status.

© Crown copyright 2005

Produced by DGI, Ministry of Defence, United Kingdom 2005

Εξώφυλλο περιοδικού Times. Ο Κεμάλ στο εξώφυλλο μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάννης, 24/3/1923

